

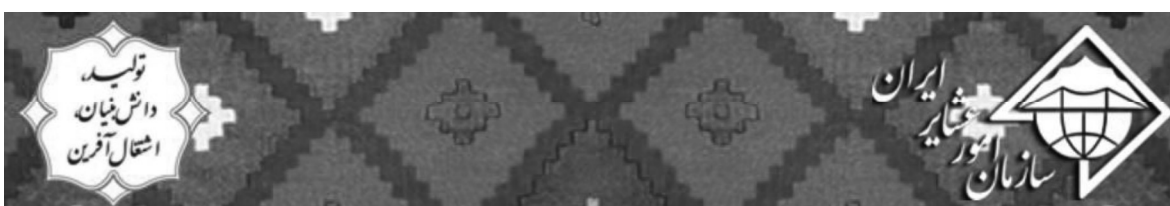
معاونت توسعه و امور زیربنایی

میز توسعه گردشگری جامعه عشایری

عنوان طرح:

الگوی گردشگری عشایری جامعه بنیاد

پاییز ۱۴۰۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات طرح.....	۰
۰- مقدمه و طرح مسئله.....	۱
۲- اهمیت و ضرورت طرح.....	۲
۳- اهداف طرح.....	۴
۴- تدقیق اسناد بالادستی با محوریت گردشگری عشایری جامعه بنیاد.....	۴
۴-۱- ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم با اولویت پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت.....	۴
۴-۲- سند راهبردی توسعه گردشگری ۱۳۹۶.....	۵
۴-۳- دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع‌دستی عشایری.....	۵
۴-۴- تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰.....	۵
۴-۵- آئین‌نامه ساماندهی عشایر (مصوب ۱۳۸۴).....	۵
۴-۶- تطبیق مسئله و اهداف طرح با اسناد بالادستی.....	۵
۵- مفاهیم و مبانی نظری.....	۶
۵-۱- عشایر کوچنده.....	۶
۵-۲- گردشگری و الگوی سیستمی.....	۱۰
۵-۳- رویکرد برنامه‌ریزی جامعه بنیاد.....	۱۱
۶- تجارب گردشگری عشایری در ایران و جهان.....	۱۲
۶-۱- تجارب گردشگری عشایری در ایران.....	۱۲
۶-۱-۱- تجارب اجرایی گردشگری عشایری در ایران.....	۱۲
۶-۱-۲- تجارب مطالعاتی گردشگری عشایری در ایران.....	۱۳
۶-۲- وضعیت گردشگری عشایری در جهان.....	۱۴
الف) مغولستان.....	۱۴
ب) قرقیزستان.....	۱۶
ج) قزاقستان.....	۱۷
۷- دستیابی به هدف اول طرح.....	۱۷
۷-۱- تعریف گردشگری عشایری.....	۱۷
۷-۲- ارائه‌ی تعریف گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۱۹
۷-۲-۱- مسیرها (محورها) و گشت‌های عشایری.....	۲۰
۷-۲-۲- رویدادهای عشایری مبتنی بر گردشگری.....	۲۲
۷-۲-۳- مجموعه خدمات گردشگری عشایری.....	۲۲
۷-۲-۴- تأسیسات ویژه عشایری.....	۲۲
۸- شناخت ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۳
۹- الگوی اجرایی گام‌به‌گام برای شکل‌گیری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۴

۱۰- چالش‌ها و فرصت‌های اجرای طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۵
۱۰-۱- چالش‌ها.....	۲۵
۱۰-۲- فرصت‌ها.....	۲۷
۱۱- نیازها و الزامات عملیاتی‌سازی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۷
فصل دوم: الزامات و شیوه‌نامه اجرایی.....	۲۸
۰- مقدمه.....	۲۹
۱- منشور گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۹
الف) منشور گردشگران.....	۲۹
ب) منشور عشایر کوچندم.....	۳۰
ج) منشور عرضه‌کنندگان خدمات.....	۳۰
د) منشور حاکمیت.....	۳۱
۲- شیوه‌نامه اجرایی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۳۱
۳- طراحی دوره‌های آموزشی مورد نیاز برای توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۳۷
۴- اعتبارات و تسهیلات مورد نیاز طرح.....	۳۸
منابع.....	۳۹
پیوست‌ها.....	۴۱

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
فصل یک: کلیات طرح	
شکل (۱) - رویکرد تفکر سیستمی به گردشگری.....	۱۱
شکل (۲) - پراکندگی مطالعات انجام شده توسط سازمان امور عشایری با رویکرد گردشگری عشایری.....	۱۵
شکل (۳) - عشایر مغولستان و فعالیت‌های نمادین گردشگری.....	۱۶
شکل (۴) - بازی‌های المپیک عشایری در قرقیزستان و فعالیت‌های نمادین گردشگری.....	۱۷
شکل (۵) - الگوی شکل‌گیری گونه گردشگری عشایری.....	۲۵
شکل (۶) - گام‌های اجرایی برای شکل‌گیری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد.....	۲۵

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
فصل یک: کلیات طرح	
جدول (۱) - تعریف مفاهیم موجود در مدل عشایر کوچنده.....	۷
جدول (۲) - توزیع فضایی ایلات و عشایر کوچنده در ایران.....	۸
جدول (۳) - توزیع جغرافیایی عشایر کوچنده در ایران.....	۹
جدول (۴) - اصول و اهداف رویکرد برنامه‌ریزی جامعه‌بنیاد در گردشگری.....	۱۲
جدول (۵) - طرح‌های مطالعاتی گردشگری سازمان امور عشایر.....	۱۳
جدول (۶) - تعاریف گردشگری عشایری.....	۱۸
جدول (۷) - حوزه‌های عملکردی مسیرها و گشت‌های عشایری.....	۲۱
جدول (۸) - حوزه‌های عملکردی رویدادهای عشایری.....	۲۲
جدول (۹) - حوزه‌های عملکردی خدمات گردشگری عشایری.....	۲۳
فصل دوم: الزامات و شیوه‌نامه اجرایی	
جدول (۱) - زمان‌بندی اجرایی طرح‌ها و پروژه‌ها در چارچوب میز گردشگری.....	۳۶
جدول (۲) - گروه‌هایی که آموزش نیاز دارند.....	۳۷
جدول (۳) - سرفصل‌های دوره‌های آموزشی.....	۳۸

فصل اول:

کلیات طرح

♦ - مقدمه و طرح مسئله

کشور ایران، دارای ظرفیت‌های فراوانی در زمینه‌ی توسعه گردشگری است. از جمله موضوع‌های جدیدی که در گردشگری با توجه به نوع و سبک زندگی امروزی انسان‌ها به وجود آمده، گردشگری عشایری است که ظرفیت‌های بالایی را در اقصی نقاط کشور دارد. تنوع ظرفیت‌های جامعه عشایری در ایران از جمله منابع گردشگری است که هیچ کشوری در جهان به این اندازه وجود ندارد، به غیر از چند کشور آسیایی که آن هم به صورت نمادین (تجاری‌سازی شده) و بدون اصالت اولیه در حال عرضه می‌باشند.

در جهان امروز، گردشگری به عنوان یک صنعت خدماتی چندبخشی، فعالیت‌های اقتصادی و اشتغالزای زیادی را در زمینه‌های گوناگون بوجود می‌آورد. علاوه بر آن، به عنوان یکی از ظرفیت‌های مهم برای دیدار، آشنایی ملل با همدیگر، زمینه‌ساز تعاملات اجتماعی- فرهنگی، رونق بخش کسب‌وکارها و اشتغال، کسب درآمد و رشد اقتصادی در سطوح بین‌الملل، ملی، منطقه‌ای و محلی می‌باشد و روزبه‌روز بر انواع، اشکال و ابعاد آن افزوده می‌شود. به همین دلیل اکثر کشورهای جهان در صدد سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای توسعه ابعاد صنعت گردشگری، شناخت و فعال‌سازی ظرفیت‌های جدید، بسترسازی برای جلب گردشگران بیشتر و کسب درآمد اقتصادی از این حوزه می‌باشند.

امروزه گردشگری از حالت سفرهای جهانگردی مبتنی بر سیر و سیاحت جغرافیایی خارج شده و اشکال متنوع و گسترده‌ای به خود گرفته است. یکی از اشکال مورد توجه گردشگران، "گردشگری عشایری" است. طی دهه- های اخیر، گردشگری عشایری از توجه، اهمیت و اقبال درخور توجهی برای بازدیدکنندگان برخوردار شده است. گردشگری عشایری حوزه‌های وسیعی از انواع گردشگرهای فرهنگی، تاریخی، طبیعت گردی، مردم‌شناسی، درمانی، ماجراجویانه، نوستالژیک، قومی و غیره را در بر می‌گیرد و همواره افراد و گروه‌های زیادی درصدد مشاهده زندگی عشایر، حضور در کوچ و تجربه زندگی عشایری را دارند و به صورت گروهی و فردی، همراه دوستان و آشنایان، آژانس‌ها و شرکت‌های خدمات گردشگری و غیره، عزم سفر کرده و در مناطق عشایری حضور پیدا می‌کنند.

علیرغم ظرفیت‌ها و جاذبه‌های بسیار زیاد گردشگری عشایری و اقبال مناسب به این حوزه از گردشگری از طرف گردشگران، برای حضور در مناطق و در میان عشایر، هنوز مدل مناسبی برای توسعه گردشگری عشایری در ایران طراحی و ارائه نشده است. از طرف دیگر نمی‌توان تا زمان ارائه مدل‌های مناسب گردشگری عشایری در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی، فعالیت‌های گردشگری در مناطق عشایری را تعطیل کرد.

به همین دلیل، می‌بایست، با استفاده از ظرفیت‌های قانونی، تمهیدات مدیریتی و مشارکت بخش خصوصی و جوامع محلی، برنامه‌های گردشگری به شکلی تنظیم، هماهنگ و اجرا شوند که آسیب‌های فرهنگی-زیست- محیطی آن به حداقل رسیده و گشت‌های بازدید از مناطق و جامعه عشایری به صورتی برنامه‌ریزی و برگزار شوند تا به تعامل مثبت و هم‌افزایی فرهنگی-اجتماعی بین عشایر و گردشگران منجر شود؛ یعنی در کنار توجه به حفظ فرهنگ و ارزش‌های اصیل عشایری، نفع اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی مناطق عشایری نیز محور توسعه این بخش از گردشگری باشد و طرح‌ها و پروژه‌های گردشگری عشایری طوری برنامه‌ریزی و با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی عشایر به اجرا گذاشته شوند که بخشی از محصول آن افزایش درآمد مردم و عمران و آبادانی مناطق عشایری باشد و در برنامه‌های توسعه و مدیریت این بخش از گردشگری، پایش مداوم و اخذ بازخوردها گنجانده شود تا توسعه گردشگری عشایری به ابزار استحاله فرهنگی عشایر تبدیل نشده و بتواند به

عنوان یکی از اجزای برنامه راهبردی توسعه عشایر، قادر به ایفای نقش توسعه‌ای در فرآیند توسعه جامعه عشایری باشد.

از جمله مهم‌ترین راهبردها برای ارتقای ظرفیت‌های تاب‌آوری شیوه زندگی و اقتصاد عشایر، تنوع بخشیدن به استراتژی‌های معیشتی است. یکی از گزینه‌های توسعه فعالیت‌های معیشتی پیش روی جامعه عشایری، گردشگری است. مناطق عشایری به عنوان یک میراث فرهنگی، دارای ویژگی‌های خاص مانند آئین‌ها، عادات محلی، آداب و رسوم کوچ‌نشینی، موسیقی، نوع مسکن، زبان‌های محلی و ارزش‌های ناملموس و معنوی هستند. نوع زندگی نمادین و آیین‌های ویژه بازمانده از تاریخ دیرین، نمادهایی از میراث فرهنگی در جامعه عشایری را نشان می‌دهد که به خلق چشم‌انداز فرهنگی این جوامع می‌انجامد. مناطق عشایری با بهره‌گیری از ویژگی‌های طبیعی و فرهنگی خود می‌توانند یکی از مقصدهای جذاب به ویژه برای گردشگران پست‌مدرن (Munt, 1994) باشد. فرض بر این است که توسعه گردشگری عشایری با ارائه یک معیشت مکمل و کمک به گذار از اقتصاد تک‌محصولی مبتنی بر فرآورده‌های دامی و صنایع دستی و غیره، شاید بتواند در نقش آنتروپی منفی به افزایش تاب‌آوری آن کمک کند.

با توجه به مطالبی که بیان شد، این طرح، بر آن است تا الگوی گردشگری عشایری اصیل با سه محور زیر را تبیین نماید: منظور از جامعه‌ی عشایری، "عشایر کوچنده" است؛ منظور از الگوی گردشگری، "الگوی سیستمی گردشگری" است و بستر برنامه‌ریزی الگوی گردشگری عشایری، مبتنی بر "رویکرد جامعه بنیاد" شکل می‌گیرد. از این رو، مسئله‌ی اصلی طرح این است که "چیسستی و چگونگی" برطرف کردن برخی و بخشی از آسیب‌ها و مشکلات معیشت عشایر (در قالب طرح کلان تنوع‌بخشی به معیشت عشایر) از طریق گردشگری است که بایستی براساس شناخت جامعه عشایری و اصول و فنون مدیریت گردشگری، و بر مبنای مزیت‌های نسبی مناطق و اجتماعات عشایری، منجر به راه‌اندازی، گسترش و توسعه گردشگری جامعه‌بنیاد در مناطق عشایری گردد.

۲- اهمیت و ضرورت طرح

بخش‌های زیادی از سرزمین ایران از ابتدای شکل‌گیری معیشت کوچ‌نشینی یکی از مهم‌ترین مناطق کوچ-نشین در جهان به شمار می‌آمده است. با این حال، امروزه عوامل متعددی، تداوم زندگی کوچ‌نشینی در ایران را به چالش کشانده است. فروپاشی ساختار ایلی در دهه‌های اخیر که خود ناشی از علل اجتماعی و سیاسی متعددی است، تخریب و کاهش روزافزون مراتع در سطح کشور از لحاظ کمیت و کیفیت، عدم برخورداری کودکان و نوجوانان از مزایای آموزش و پرورش مناسب به دلیل ماهیت زندگی متحرک، فقدان برخورداری از امکانات بهداشتی و درمانی، دست‌اندازی جامعه شهرنشین و روستانشین به ایل‌راه‌ها و مسیرهای کوچ سنتی عشایر و در تنگنا قرار گرفتن آن‌ها به هنگام کوچ، آسیب‌پذیری شیوه زندگی کوچ‌نشینی در برابر حوادث و بلایای طبیعی، مقرون به صرفه نبودن شیوه دامداری به روش سنتی، بی‌علاقگی جوانان عشایر به ادامه دادن زندگی کوچ‌نشینی از اهم عواملی است که جوامع عشایری را به سوی یکجانشین شدن سوق می‌دهد (حیاتی، ۱۳۸۵).

وجود این مشکلات سبب می‌شود که زندگی عشایر کوچنده به عنوان یک سیستم اجتماعی اقتصادی از مرزهای تاب‌آوری خود عبور و به سمت سیستم جایگزین که یکجانشینی است، گرایش پیدا کند. اما اجبار در دگرگونی یک سیستم معیشت، پیش از فراهم شدن الزامات آن، موجب می‌شود که عشایر به راحتی در سیستم

معیشت جدید جذب نشوند و سیستم جدید نیز قادر نباشد آن‌ها را هضم کند. بنا به تعریف، اسکان عشایر عبارتست از «وضعیتی که عشایر کوچنده از کوچ و جابجایی که یکی از وجوه تمایز جامعه عشایری نسبت به سایر جوامع است، بنا به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و توسعه‌ای دست کشیده و در یک مکان مشخص استقرار یابد». (آزادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۸).

از این رو، نتایج مطالعاتی که به بررسی پیامدهای اسکان عشایر پرداخته‌اند، حاکی از آن است از بعضی جنبه‌ها اسکان موجب بهبود وضعیت زندگی عشایر نشده است. برای مثال، در برخی موارد اسکان دائم موجب کاهش دسترسی به امکانات رفاهی (شاطری و حجی‌پور، ۱۳۹۰)، از دست دادن اشتغال پایدار و وابسته شدن به مشاغل ناپایدار (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۸)، کاهش شدید تعداد دام و در نتیجه کاهش درآمد و افزایش بیکاری و تمایل به مهاجرت دائمی و فصلی یا استمرار کوچندگی شده است (توکلی و ضیاءتوانا، ۱۳۸۸). به این ترتیب، شناخت عوامل اثرگذار بر تاب آوری معیشت عشایری به خط‌مشی‌گذاران و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا این جوامع را با شتاب به سوی الگوی معیشت جایگزین و تنوع بخشی به منابع فعالیت، تولید، اشتغال و افزایش درآمد سوق دهند و گرنه با تداوم و تشدید خشکسالی عارض چندین ساله بر فلات ایران و سرزمین‌های همجوار، ادامه زندگی عشایری مبتنی بر دامداری متکی بر مراتع با چالش‌های زیادی مواجه کرده و در صورت عدم ارائه راهکاری عاجل برای تقویت مبانی معیشتی عشایر، روز به روز بر ابعاد فقر آنها اضافه شده و طی زمانی نچندان دور از سر استیصال و ناچاری مجبور به ترک این شیوه زندگی مولد شده و بخش زیادی از گروه‌های فقیر فرجانی غیر از مهاجرت به نواحی روستایی و شهری و اضافه شدن به خیل جمعیت حاشیه نشین نخواهند داشت. برای نمونه، در سطح جامعه‌ی جهانی، سازمان ملل متحد، سال ۲۰۲۶ را به عنوان سال بین‌المللی "مراتع و جوامع کوچنده"^۱ نام‌گذاری کرده است. یکی از مهمترین انواع جوامع شبانی، جامعه‌ی عشایری است و پیوستن ایران به این جنبش در راستای معرفی تجارب ارزنده ایران در زمینه‌ی بهره‌مندی از میراث‌های فرهنگی و کهن تاریخی جمعیت عشایر و بهره‌مندی از دانش جامعه جهانی در خصوص حمایت از جوامع عشایری، ضرورت دارد. همچنین با توجه به ویژگی‌های زندگی عشایری شاید یکی از گزینه‌های مناسب برای آنان استفاده از گردشگری جامعه‌بنیاد به عنوان گزینه معیشت مکمل باشد. گردشگری عشایری به حمایت از جامعه‌ای خواهد برخاست که تا چندی پیش همه تلاش در نابودی آنها داشته‌اند. گردشگری عشایری نه تنها نابودی عشایر را متفی کرده، بلکه می‌خواهد آنها در بهترین شرایط به کار خود ادامه دهند تا بتوانند هر چه بیشتر از درآمدهای گردشگری استفاده کنند (مرادعلیان، ۱۳۹۵).

بر اساس آنچه در کتاب "ایران: لونی پلنت" در ورژن‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۷ برای سفر کردن در ایران توصیه شده است، فهرستی از ۱۶ موضوع و سوژه برتر برای بازدید و تجربه می‌باشد که "عشایر زاگرس" در سال ۲۰۱۲ در رتبه‌ی ششم و در سال ۲۰۱۷ در رتبه‌ی پنجم (بالا تر از پرسپولیس باستانی) قرار دارند؛ بنابراین، عشایر ایران به عنوان یک ظرفیت قابل برنامه‌ریزی برای گردشگری اهمیت می‌یابد.

توسعه‌ی گردشگری عشایری، بر رشد اقتصادی، توسعه پایدار، بهبود و تاب‌آوری معیشت، افزایش توان اقتصادی، فرصت شغلی و کسب درآمد اضافی، فرصت کارآفرینی، متنوع‌سازی اقتصادی، کاهش مهاجرت و جمعیت‌پذیری از طریق مهاجرت معکوس، بهبود زیرساخت‌ها، توانمندسازی زنان و پویایی جنسیتی، احیا، صیانت و حفظ ساختار فرهنگی و محیط طبیعی زندگی عشایر، تقویت هویت و غرور، نمایش و ارائه‌ی فرهنگ محلی،

¹ - International Year of Rangeland and Pastoralists (IYRP)

جلوگیری از نابودی عشایر، تداوم شیوه‌ی سنتی زندگی و همچنین ایجاد تجربه‌ی زمانی-مکانی منحصربه‌فرد و خلاق برای گردشگران [نخبه، خوب و عمومی] تاثیر گذار بوده است. از طرفی، علیرغم اینکه گردشگری عشایری دارای منافع زیادی است، می‌تواند پیامدهای منفی هم داشته باشد که در جای خود ابل بررسی و طرح خواهد شد (میزبان و میرتقیان‌رودسری، ۱۴۰۱).

۳- اهداف طرح

با توجه به طرح مسئله و بررسی اهمیت و ضرورت توسعه گردشگری عشایری، طرح حاضر دارای دو هدف اصلی به شرح زیر می‌باشد:

۱- شناسایی منابع، ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری مناطق عشایری؛

۲- راه‌اندازی و توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد در مناطق عشایری؛

۳- تجهیز منابع و امکانات مورد نیاز؛

۴- کمک به افزایش منابع، فعالیت، اشتغال و درآمد عشایر کوچنده.

۵- تئوریزه کردن گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

۱-۵- تعریف گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۲-۵- ارائه‌ی مدل مفهومی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۳-۵- شناخت ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۶- عملیاتی‌سازی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

۱-۶- تدوین فرآیند اجرایی طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۲-۶- تدوین دستورالعمل اجرایی طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۳-۶- طراحی برنامه‌ی آموزشی طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

۴- تدقیق اسناد بالادستی با محوریت گردشگری عشایری جامعه بنیاد

۴-۱- ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم با اولویت پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت

مقام معظم رهبری (مرداد ۱۴۰۱)، در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست‌های کلی برنامه هفتم را که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و با اولویت پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت تعیین شده است، به سران سه قوه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت و رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ابلاغ کردند. سیاست‌های کلی برنامه هفتم در ۷ سرفصل «اقتصادی»، «امور زیربنایی»، «فرهنگی و اجتماعی»، «علمی، فناوری و آموزشی»، «سیاسی و سیاست خارجی»، «دفاعی و امنیتی»، «اداری، حقوقی و قضایی» و در ۲۶ بند تصویب شده است. آنچه برای طرح حاضر اهمیت دارد، بند ۱۶ در سرفصل فرهنگی اجتماعی است که بر "توسعه صنعت

گردشگری و ترویج صنایع دستی" تاکید نموده است. از این رو، در تعیین مأموریت‌های سازمان امور عشایر و ایجاد شبکه‌های همکاری بین/میان‌دستگاهی، گردشگری و صنایع دستی عشایری از اولویت ویژه‌ای برخوردار است.

۴-۲- سند راهبردی توسعه گردشگری ۱۳۹۶

این سند در سال ۱۳۹۶ بر اساس الزام بند (الف) ماده (۱۰۰) قانون برنامه ششم توسعه توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری وقت (وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی کنونی) تدوین گردید. از موارد مهم این سند، می‌توان به تعریف گردشگری عشایری (البته در ترکیب با گردشگری روستایی) و در نظر گرفتن گردشگری روستایی-عشایری به عنوان یک محصول گردشگری رقابتی برای ایران اشاره نمود.

۴-۳- دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع دستی عشایری

به منظور توسعه فعالیت‌های گردشگری و طبیعت‌گردی و در جهت حمایت از تولیدات صنایع دستی در مناطق عشایری، بنا به پیشنهاد مشترک سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان امور عشایری ایران، دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع دستی عشایری در سیزدهمین جلسه شورای عالی عشایر ایران در تاریخ ۱۳۹۵/۰۵/۳۰ به تصویب رسیده و برای اجرا ابلاغ شده است (پیوست ۱).

۴-۴- تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰

یکی از مباحثی که در این تصویب‌نامه به آن پرداخته شده است، "طرح ویژه‌ی ارائه‌ی خدمات فرهنگی و مذهبی به جامعه‌ی عشایری" است که ذیل آن در بند (ت)، به کمیت و کیفیت همکاری و اقدامات قابل اجرا توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سابق، اشاره شده است. بند (ت)، ۳۰ جزء دارد که در چپستی گردشگری عشایری و قالب‌های اجرایی گردشگری عشایری مطرح شده‌اند (پیوست ۲).

۴-۵- آئین‌نامه ساماندهی عشایر (مصوب ۱۳۸۴)

مبتنی بر ماده ۵، ۱۲ و ۱۷ و همچنین بند (۴) از تبصره (۲) ماده ۱۱ این آیین‌نامه، برنامه‌ریزی و تاکید بر توسعه‌ی گردشگری عشایری، می‌بایست با همکاری تمام دستگاه‌های اجرایی ذیربط به ویژه وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و نیز شبکه‌ی تعاونی‌های عشایری، اجرای طرح جامع گردشگری طبیعی در مناطق عشایری به عنوان اشتغال پایدار و یکی از ارکان ساماندهی عشایر کوچنده، عملیاتی‌سازی شود.

۴-۶- تطبیق مسئله و اهداف طرح با اسناد بالادستی

با توجه به طرح مسئله، دو هدف اصلی طرح حاضر و مذاقه در اسناد بالادستی "مرتبط" (و نه انتخاب گزینشی اسناد و تفسیر به رای محتوای اسناد)، نقشه‌ی ذهنی تطبیق محتوای اسناد بالادستی با مسئله و اهداف اصلی و فرعی طرح در قالب طرح حاضر تدوین و براساس روابط عملکردی مندرج در مواد و بندهای آتی این طرح بسط داده شده و به عنوان پشتوانه‌ی قانونی، مبانی تئوریک و شیوه‌های اجرایی لازم مطرح می‌شوند.

- برای رسیدن به اهدافی چون "شناسایی منابع، ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری مناطق عشایری؛ راه-اندازی و توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد در مناطق عشایری؛ تجهیز منابع و امکانات مورد نیاز؛ و کمک به افزایش منابع، فعالیت، اشتغال و درآمد عشایر کوچنده"، اسنادی چون "دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع‌دستی عشایری" و "تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰"، حمایت‌کننده هستند؛
- به منظور تثبیت کردن گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد که شامل تعریف گردشگری عشایری جامعه-بنیاد، ارائه‌ی مدل مفهومی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد و شناخت ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد می‌شود، در قسمت تعریف، "سند راهبردی توسعه گردشگری ۱۳۹۶"، در قسمت ارائه‌ی مدل، "تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰"، و برای شناخت ذینفعان، "دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع‌دستی عشایری"، "تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰" و "آئین‌نامه ساماندهی عشایر (مصوب ۱۳۸۴)"، حمایت‌کننده هستند؛
- در نهایت، برای عملیاتی‌سازی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد که شامل تدوین فرآیند اجرایی، شیوه-نامه و طراحی برنامه‌ی آموزشی طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد می‌شد، "ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم با اولویت پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت"، "تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰"، و برای شناخت ذینفعان، "دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری و صنایع‌دستی عشایری"، "تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰" و "آئین‌نامه ساماندهی عشایر (مصوب ۱۳۸۴)"، حمایت‌کننده هستند.

۵- مفاهیم و مبانی نظری

۵-۱- عشایر کوچنده

طبق تعریف مرکز ملی آمار ایران (۱۳۹۹)، عشایر کوچنده به مردمی گفته می‌شود که ویژگی‌های زیر را به صورت توأم داشته باشند:

- الف) ساخت اجتماعی قبیله‌ای؛
- ب) اتکای معاش به دامداری و
- ج) شیوه زندگی مبتنی بر کوچ.

باید اضافه نمود که جامعه‌ی عشایری دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی هستند که در زمان تعریف عشایر کوچنده باید به این ویژگی‌ها توجه کرد و اینکه متناسب با همین ویژگی‌ها، رویکرد مدیریتی و برنامه‌ریزی خدمات‌رسانی را اتخاذ نمود. عشایر کوچنده، جامعه‌ای متحرک، پویا و پراکنده؛ نه مددجو و نه توانخواه؛ مرتع‌بنیاد؛ دارای فرهنگ غنی؛ دارای تنوع و تمایز و در عین حال متحد (رنگواره‌های یک‌رنگ)؛ دارای اقتصاد تولیدی و نه خدماتی؛ برخوردار از اشتغال پایدار (بالا‌ترین نرخ اشتغال و پایین‌ترین نرخ بی‌کاری)؛ سازگار با محیط زیست، دوستدار و حامی طبیعت (جامعه سبز)، عامل مؤثر پدافند غیرعامل در عرصه‌های سرزمینی محل کوچ و استقرار هستند. از این رو، رویکرد خدمات‌دهی به آنها باید عرضه‌بنیاد، مبتنی بر نظام پشتیبانی تولید و به صورت الگوی بهره‌برداری همکارانه و مشارکتی بین‌دستگاهی (هماهنگ‌سازی خدمات دستگاه‌ها) باشد. برای درک بهتر از مفهوم عشایر کوچنده، مفاهیم مرتبط با آن در جدول (۱) تشریح شده است.

جدول (۱) - تعریف مفاهیم موجود در مدل عشایر کوچنده

مفهوم	تعریف
کوچ عشایر	عبارت است از جابجایی و حرکت افراد و خانوارهای عشایری بین قلمروهای بیلاقی (سردسیر) و قشلاقی (گرمسیر) که با هدف دسترسی به علوفه مرتعی تازه برای تعلیف احشام و اهتزاز از گرما و سرمای شدید انجام می‌گیرد. کوچ عشایر معمولاً با شرکت همه افراد خانوار، بار و بنه و سرپناه قابل حمل در قالب رده‌های ایلی و یا امروزه به صورت انفرادی و تک‌خانواری صورت می‌گیرد. کوتاه و بلند بودن مسیر کوچ، تغییری در مفهوم کوچ به وجود نمی‌آورد.
مسیر کوچ	مسیر کوچ به خط سیر حرکت و جابجایی عشایر کوچنده از بیلاق به قشلاق و بالعکس اطلاق می‌شود. به مسیرهای سنتی کوچ عشایر «ایل‌راه» گفته می‌شود.
زیست‌بوم عشایری	محدوده‌ای از سرزمین و قلمرو رده‌های ایلی عشایر است که علی‌الاصول شامل بیلاق، قشلاق و مسیر بین این دو (میان‌بند) می‌شود.
بیلاق یا سردسیر	به محدوده زیستی و قلمرو جغرافیایی گفته می‌شود که عشایر تمام و یا قسمتی از فصول بهار و تابستان را در آن می‌گذرانند. در بین برخی از عشایر به بیلاق، سرحد نیز گفته می‌شود.
قشلاق یا گرمسیر	به محدوده زیستی و قلمرو جغرافیایی گفته می‌شود که افراد و خانوارهای عشایری تمام یا قسمتی از فصول پاییز و زمستان را در آنجا سپری می‌کنند.
میان‌بند	به مناطق بین قلمروهای بیلاقی و قشلاقی عشایر اطلاق می‌شود. مسیرهای عبور عشایر (ایل‌راه‌ها) و اترقگاه‌های موقت بین‌راهی در میان‌بند قرار دارد. همچنین متناسب با فصل یا دوره کوچ، میان‌بند دارای مراتع بهارگه چر یا بهارچر و پاییزچر بوده است.
سامان عرفی عشایر	به محدوده‌ای از اراضی مرتعی اطلاق می‌شود که از گذشته مورد بهره‌برداری تعداد مشخصی از خانوارهای عشایر قرار گرفته و به صورت عرفی دارای حق بهره‌برداری از آن هستند.
سامان عشایری	به محدوده‌ای که در برگرفته چند سامان عرفی باشد گفته می‌شود. گنجایش مطلوب هر سامانه حدود ۵۰ خانوار و حداقل آن در شرایط استثنایی ۲۰ خانوار است که این ظرفیت، امکان برنامه‌ریزی سامانه را همانند برنامه‌ریزی در واحد جغرافیایی مثل حوضه آبریز و واحدهای تقسیمات سیاسی مثل روستا مهیا می‌کند.
ایل	اتحادیه‌ای سیاسی متشکل از تیره‌ها و طوایف عشایری است که به اتکای وابستگی‌های خویشاوندی (نسبی، سببی و آرمانی) و یا در برهه زمانی خاص، بنا به مصالح و ضرورت‌های سیاسی و اجتماعی با هم متحد شده و تشکیل یک ایل را می‌دهند. معمولاً ایلات دارای سرزمین و قلمرو ایلی خاص خود بوده و تحت رهبری و مدیریت شخصی با سمت ایلخان یا ایل بیگ اداره می‌شدند.
طایفه	عبارت از یک واحد اجتماعی - سیاسی متشکل از چند تیره است و در سلسله مراتب رده‌های ایلی، مهمترین و مشخص‌ترین رده به شمار می‌رود. در سلسله مراتب سازمان اجتماعی عشایر ایران، اکثر طوایف بین ایل و تیره قرار می‌گیرند اما طوایفی نیز وجود دارند که به هیچ ایلی وابسته نیستند که طایفه مستقل نامیده می‌شوند.
تیره	در ساختار اجتماعی عشایر ایران، تیره از مجموع چند رده کوچک‌تر (مانند تش، بُنکو، گوَبک، دودمان و ...) تشکیل می‌شود که عمدتاً بعد از طایفه قرار دارد و رکن اصلی طایفه و ایل محسوب می‌شود. اساس تیره مبتنی بر پیوندهای خویشاوندی واقعی و اصل و نسب از خط صلبی (پدیری) است که همبستگی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و دفاع از منافع افراد عضو را بر عهده دارد.

(منبع: سازمان امور عشایری، ۱۳۹۶)

پراکنش ایلات و عشایر در پهنه جغرافیای کشور یکسان نیست و چه بسا مناطقی که در گذشته از تراکم زیاد جمعیت عشایری برخوردار بوده و امروزه به خاطر رشد یکجانشینی روستایی و شهری، تبدیل اراضی مرتعی به

کاربری های صنعتی، کشاورزی، خدماتی و ... از تعداد و تراکم جمعیت عشایری کاسته شده است. با این حال مناطقی از کشور، به خصوص حوزه سلسله جبال زاگرس و به ویژه نواحی وسیعی از زاگرس مرکزی، هنوز هم عرصه کوچ و استقرار تعداد زیادی از ایلات و طوایف عشایری کشور است. بر این اساس، ایلات و طوایف عشایر ایران از نظر حوزه‌های اصلی کوچ و استقرار به شرح جدول (۲) قابل طبقه‌بندی هستند.

جدول (۲) - توزیع فضایی ایلات و عشایر کوچنده در ایران

حوزه	استان	ایل
غرب و جنوب کشور	آذربایجان غربی	قره‌داغ (ارسباران)، سادات، شکاک، هرکی، جلال، میلان، پیران، مامش، منگور، پنیانشی، زعفرانلو، زرزا و طوایف مستقل.
	کردستان	-
	کرمانشاه	زنگنه، سنجابی، کلهر، گوران، قلخانی، بالاوند زردلان، ثلاث باباجانی، زوله، کزند، جاف، قلعه‌شاهی، خزل، بویراحمد علیا، ترکاشوند، جمهور، ایوان، بان-زرده و طوایف مستقل.
	ایلام	ارکوازی، ایوان، دهبالاتی، بالاوند-زردلان، بولی، گرد (دره‌شهر)، بدره، میشلخاص، بیرانوند، ترکاشوند، دلفان نورآباد، زنگنه، شوهان، چعب، کلهر، ترک (یارم‌طاقلو)، حسنوند، زوله، خزل، ملکشاهی، جمهور و طوایف مستقل.
	لرستان	پاپی، میوند-ممیوند، بیرانوند، سگوند، امرایی سوری-طرحان، دلفان چگنی، حسنوند، دلفان نورآباد، دلفان-طرحان-کوه‌دشت، ترک-یارم‌طاقلو، جودکی، زوله و طوایف مستقل.
	چهارمحال و بختیاری	بختیاری، جرقویه، قشقایی، بویراحمد سفلی.
	کهگیلویه و بویراحمد	بویراحمد سفلی، طیبی، دشمن زیاری، بویراحمد علیا، دریکوند، چرام، ممسنی، بهمنی، قشقایی، باشت و بابوئی.
	خوزستان	قشقایی، بیرانوند، پاپی، ترک (یارم‌طاقلو)، ترکاشوند، حسنوند، دریکوند، سگوند، میوند، ممیوند، بهمنی، بختیاری، طیبی، بویراحمد سفلی، ذلکی، لوکی ترک (یارم‌طاقلو) و طوایف مستقل.
	فارس	قشقایی، خمسه، ممسنی، بویراحمد علیا، جرقویه و طوایف مستقل.
	یزد	خمسه و طوایف مستقل.
	بوشهر	قشقایی.
شرق و جنوب شرق	کرمان	افشار، بلوچ، پشتکوهی، جبال‌بارزی، رائینی، کوهشاهی، لک بختیاری، بچاقچی، لری، آینه‌ای، جاویدان، سلیمانی، مهنی، مهنی، سلیمانی، کچمی، کماچی سنجری، سابکی، خواجهویی، قرائی، برخوری، آسیابر، غربا، لری کوه-پنجی، شکاری، شنبو، سرحدی شهریاری، نمدادی، جازی، کامرانی، لری، و طوایف مستقل.
	سیستان و بلوچستان	بلوچ و طوایف مستقل.
	هرمزگان	رائینی، جبال‌بارزی، کماچی سنجری، غربا، پشتکوهی، افشار، بلوچ، بچاقچی، قرائی، لری کوه‌پنجی، امیری کوه‌پنجی، کوهشاهی و طوایف مستقل.
شمال و شمال غربی	آذربایجان شرقی	ایل‌سون (شاهسون)، قره‌داغ (ارسباران) و طوایف مستقل.
	اردبیل	ایل‌سون (شاهسون)، پاپی، قره‌داغ (ارسباران) و طوایف مستقل.

گیلان	طوایف مستقل.	شمال و شمال شرقی
خراسان جنوبی	طوایف مستقل.	
خراسان شمالی	سنگسری و طوایف مستقل.	
خراسان رضوی	سنگسری و طوایف مستقل.	
سمنان	سنگسری و طوایف مستقل.	
مازندران	سنگسری، هداوند و طوایف مستقل.	
گلستان	یموت، طوایف مقدس، گوگلان و طوایف مستقل.	
زنجان	ایل سون (شاهسون).	مرکزی
همدان	ترک-یارم طاقلو، ترکاشوند، حسنوند، جمهور، شاهسون بغدادی، کرد-همدان و طوایف مستقل.	
اصفهان	بختیاری، جرقویه، قشقایی.	
تهران	هداوند، کلهر، سنگسری، مغان و طوایف مستقل.	
قزوین	شاهسون بغدادی و طوایف مستقل.	
قم	شاهسون بغدادی و طوایف مستقل.	
مرکزی	ذلکی، شاهسون بغدادی، کرد-همدان، مغان و طوایف مستقل.	

(منبع: اقتباس از مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷)

بر اساس نتایج سرشماری ثبتی مبنای سال ۱۴۰۰ در کشور، جمعیت عشایر ایران هم اکنون دارای ۱۰۴ ایل، ۵۵۴ طایفه مستقل، تعداد ۱,۱۱۵,۰۴۱ نفر در قالب ۲۵۱,۶۲۴ خانوار عشایری است که تفکیک استانی آن به شرح جدول (۳) می‌باشد.

جدول (۳) - توزیع جغرافیایی عشایر کوچنده در ایران

ردیف	نام استان	تعداد خانوار	جمعیت	درصد جمعیت از کل	ردیف	نام استان	تعداد خانوار	جمعیت	درصد جمعیت از کل
۱	آذربایجان شرقی	۸,۰۴۰	۳۲,۴۵۵	۲,۹۱٪	۱۷	فارس	۲۶,۷۸۰	۱۲۰,۶۸۴	۱۰,۸۲٪
۲	آذربایجان غربی	۱۸,۷۰۸	۹۷,۲۸۹	۸,۷۳٪	۱۸	قزوین	۴۱۸	۱,۹۰۹	۰,۱۷٪
۳	اردبیل	۱۷,۶۳۲	۶۵,۹۵۶	۵,۹۲٪	۱۹	قم	۲۹۸	۱,۱۳۲	۰,۱۰٪
۴	اصفهان	۱,۰۱۷	۵,۲۷۳	۰,۴۷٪	۲۰	کردستان	-	-	-
۵	البرز	۶۰۶	۲,۲۳۹	۰,۲۰٪	۲۱	کرمان	۲۹,۶۲۷	۱۱۷,۹۴۴	۱۰,۵۸٪
۶	ایلام	۱۰,۶۵۴	۴۷,۱۵۰	۴,۲۳٪	۲۲	کرمانشاه	۱۳,۳۵۵	۵۸,۰۲۷	۵,۲۰٪
۷	بوشهر	۱۷,۷۰۹	۴۳۳۰	۱,۵۹٪	۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۷,۳۱۲	۲۹,۲۶۷	۲,۶۲٪
۸	تهران	۱,۰۴۸	۴,۰۱۷	۰,۳۶٪	۲۴	گلستان	۴۲۰۰	۲۳,۰۶۶	۲,۰۷٪
۹	چهارمحال و بختیاری	۵,۲۵۷	۲۲,۰۹۱	۱,۹۸٪	۲۵	گیلان	۱,۵۹۸	۶,۴۵۸	۰,۵۸٪
۱۰	خراسان جنوبی	۱۵,۵۹۰	۶۳,۹۵۴	۵,۷۴٪	۲۶	لرستان	۹,۱۴۹	۳۵,۰۷۵	۳,۱۵٪
۱۱	خراسان رضوی	۵,۱۹۰	۲۱,۲۶۱	۱,۹۱٪	۲۷	مازندران	۹۹۷	۳,۷۴۹	۰,۳۴٪
۱۲	خراسان شمالی	۲,۴۴۰	۱۰,۵۴۸	۰,۹۵٪	۲۸	مرکزی	۷۶۳	۲,۹۳۲	۰,۲۶٪
۱۳	خوزستان	۳۳,۱۰۴	۱۷۰,۴۹۹	۱۵,۲۹٪	۲۹	هرمزگان*	۱,۵۸۲	۷,۳۴۳	۰,۶۶٪

۱۴	زنجان	۵۶۲	۲,۰۷۳	۰,۱۹%	۳۰	همدان	۷۳۸	۲,۷۹۱	۰,۲۵%
۱۵	سمنان	۳,۶۷۲	۱۳,۰۹۵	۱,۱۷%	۳۱	یزد*	۳۱۷	۱,۵۴۲	۰,۱۴%
۱۶	سیستان و بلوچستان	۲۶,۶۴۰	۱۲۷,۵۱۳	۱۱,۴۴%	۳۲	کل	۲۵۱,۶۲۴	۱,۱۱۵,۰۴۱	۱۰۰%

۵-۲- گردشگری و الگوی سیستمی

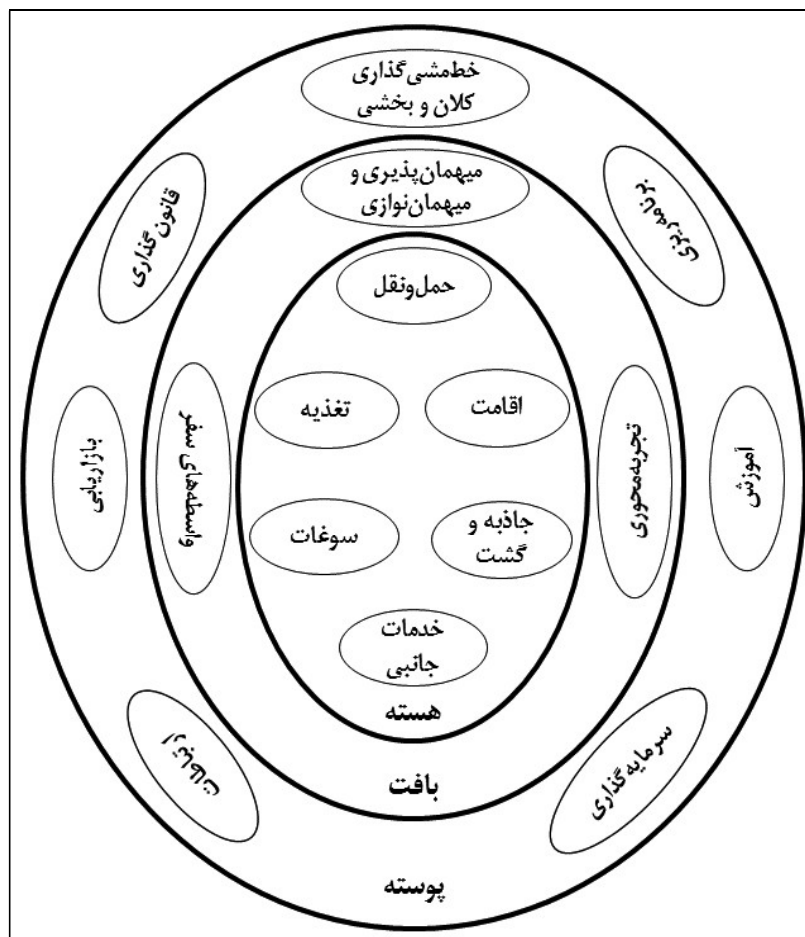
واژه گردشگری، به انگلیسی «توریسم (Tourism)»، از دو بخش «تور (Tour)» به معنای سفر، گشت، مسافرت، سیاحت و «ایسم (Ism)»، پسوندی که اشاره به مکتب یا اندیشه‌ای فلسفی، مذهبی، سیاسی، ادبی و غیره دارد ترکیب یافته است. گردشگری، یعنی مکتبی که پایه فکری آن سیاحت و گردشگری است. اولین نوشته‌ها راجع به گردشگری در دایره‌المعارف گردشگری و مسافرت، بر ابعاد تاریخی این پدیده تمرکز داشته‌اند. با گذشت زمان، معانی رایج و حرفه‌ای گردشگری تغییر یافته است. تعاریف عمده‌ها، مبتنی بر جنبه اقتصادی گردشگری نیز از دهه ۱۹۷۰ رواج زیادی یافته است. با این حال در معانی اخیر، گردشگری مفهومی کاملاً وسیع‌تر را پوشش می‌دهد.

صاحب‌نظران، محققان و مجامع علمی - تحقیقاتی بین‌المللی، تعریف سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) را پذیرفته و آن را به رسمیت شناخته‌اند که از این قرار است: «تمام مسافرت‌هایی که با اهداف مختلف، منجر به اقامت حداقل یک‌شبه در مقصد شود، اما مدت زمان دور بودن از منزل نباید بیش از یکسال متوالی باشد». همچنین، تعریف جعفری (۱۹۷۷) نیز مورد پذیرش طرح می‌باشد: «مطالعه بشر دور از محل سکونت معمولی‌اش، همچنین دور از صنعتی که به نیازهایش پاسخ می‌دهد و اثراتی که گردشگر و صنعت گردشگری بر محیط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی میزبان دارد».

ما در جهانی زندگی می‌کنیم که از سویی بسیار کوچک و یکپارچه و از سوی دیگر بسیار بزرگ و متنوع است. جهان ما کلیت واحدی است که هر گونه کم و زیادی در هر یک از اجزای آن بر سایر اجزای متشکله‌اش تاثیر می‌گذارد. ما در عصری زندگی می‌کنیم که از نظر پیچیدگی با هیچ یک از دوران‌های تاریخی زندگی بشر مشابهتی ندارد. دنیای امروز، دنیای "فرار" است. دیگر آن دوران قابل‌پیش‌بینی بودن آینده به سر آمده و تنها می‌توان آینده‌سازی و آینده‌پردازی نمود. این پیچیدگی، می‌تواند ناشی از تکثر، وابستگی و ابهام باشد که همزمان در یک جریان تغییر مداوم قرار دارند و این تغییر مداوم بر پویایی پیچیدگی می‌افزاید.

پیچیدگی پویا = ابهام * وابستگی * تعدد * تغییر مداوم

نگرش سیستمی، رویکرد نسبتاً جامعی برای درک، تجزیه و تحلیل، برنامه‌ریزی و پویایی گردشگری است؛ در این رویکرد به خوبی می‌توان بخش‌ها و عوامل تاثیر گذار بر گردشگری را هم چون گردشگران، جامعه میزبان، سازمان‌ها و شرکت‌های ذی‌ربط، محیط و غیره را به صورت به هم پیوسته مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد و آنها را سازماندهی کرد. به عبارتی دیگر، نگرش سیستمی واقعیت، بنیان و اساس گردشگری را در کلیتی منسجم به تصویر می‌کشد و پیوند بین اجزاء و عناصر بخش عرضه گردشگری، اعم از جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، واحدهای اقامتی، خدمات، سازمان‌ها و ... با تقاضا (گردشگران) در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی نمایان می‌سازد (شکل ۱) تا برنامه‌ریزان برای پویایی آن در عرصه رقابت جهانی تلاش نمایند (قاسمی، ۱۳۹۰).

شکل (۱) - رویکرد تفکر سیستمی به گردشگری (منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

۳-۵- رویکرد برنامه‌ریزی جامعه بنیاد

قبل از تعریف و تشریح این مفهوم، می‌بایست گفته شود که گردشگری جامعه بنیاد یک گونه از گردشگری نیست، بلکه رویکردی برای برنامه‌ریزی گونه‌های خاصی از گردشگری است. از دیدگاه بنیاد رستف^۲، رویکرد برنامه‌ریزی جامعه بنیاد، ابزاری جهت حفظ منابع طبیعی و فرهنگی (انسان‌ساخت)، توسعه‌ی جامعه از طریق توانمندسازی و در ارتباط نزدیک با رویکرد توسعه‌ی پایدار است. گردشگری جامعه بنیاد، نوعی رویکرد به توسعه‌ی گردشگری که پایداری فرهنگی، اجتماعی، و زیست‌محیطی را مدنظر داشته، برای و به وسیله‌ی جامعه محلی، مدیریت و مالکیت می‌شود و هدف از آن قادر ساختن بازدیدکنندگان به افزایش دانش و آگاهی‌شان درباره‌ی جامعه‌ی و روش‌های زندگی در آن است (فاضل‌بخششی، ۱۳۹۰). همچنین، رویکرد گردشگری جامعه بنیاد، به عنوان ابزاری برای کاهش فقر و افزایش منبع درآمد جامعه بومی محسوب می‌گردد. برای گردشگری جامعه بنیاد، اصول و اهدافی وجود دارد که در جدول (۴) نشان داده شده است.

²- Responsible Ecological Social Tours Foundation (RESTF)

جدول (۴) - اصول و اهداف رویکرد برنامه‌ریزی جامعه‌بنیاد در گردشگری

ابعاد	تشریح
فرهنگ و میراث	منابع طبیعی باید حفظ شود. اقتصاد محلی و انواع محصول باید بر اساس استفاده پایدار از منابع باشند. رسوم و فرهنگ باید منحصربه‌فرد محل باشد.
	جامعه، قوانین و مقرراتی برای محیط‌زیست، فرهنگ و مدیریت گردشگری دارد. سازمان‌های محلی یا مکانیزم‌های موجود برای مدیریت گردشگری، توانایی ارتباط با توسعه جامعه را ندارد. درصدی از سود گردشگری به عنوان سرمایه جامعه، برای توسعه اقتصادی و رفاهی جامعه استفاده می‌شود.
	تشویق آموزش مشارکتی بین میزبان و میهمان. آموزش تحمل تفاوت فرهنگ‌ها و روش‌های زندگی. افزایش آگاهی گردشگران نسبت به محیط و فرهنگ
اقتصاد	تغییر در محصول و خدمات جهت کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی. مشارکت فعال در حفاظت یک مکان که به عنوان یک جاذبه‌ی گردشگری مطرح است.
	توسعه اقتصادی افزایش درآمد یا سودآوری محصولات موجود. افزایش تعداد کسانی که از این درآمد سود می‌برند و افزایش مشارکت در گردشگری. تغییر نحوه‌ی توزیع سودهای اقتصادی بین مشارکت‌کنندگان در جامعه.
	مشارکتی افزایش مشارکت اعضای جامعه در حوزه منابع و فعالیت‌ها. ایجاد حس مسئولیت جهت ارائه یک محصول گردشگری باکیفیت به بازدیدکنندگان که خود جزء مشارکت-کنندگان محسوب می‌شوند.

(منبع: اسلامی، ۱۳۹۴)

۶- تجارب گردشگری عشایری در ایران و جهان

۶-۱- تجارب گردشگری عشایری در ایران

۶-۱-۱- تجارب اجرایی گردشگری عشایری در ایران

نمونه‌هایی از فعالیت‌های اجرایی و کسب‌کارهایی که با تاکید بر گردشگری عشایری به فعالیت می‌پردازند، شامل موارد زیر می‌شوند:

- کسب‌وکار گردشگری جامعه‌بنیاد عشایری: این پروژه در سال ۱۳۹۳ شروع شد و در بر گیرنده‌ی فعالیت پکیجینگ و فروش گشت‌های عشایری، برگزاری رویدادهای عشایری و حضور در نمایشگاه‌ها و گردهمایی‌های جهانی در قلمرو عشایر کوچرو تیره هیبت‌لو از طایفه شش‌بلوکی ایل قشقایی می‌باشد.
- کسب‌وکار یواسپیس: از سال ۱۳۹۸ شروع به کار نمود. این پروژه یک پلتفرم معرفی و رزرو خدمات اقامتگاه‌های بومگردی است که به ارائه اطلاعات گسترده گردشگری و غیرگردشگری برای اقامتگاه-های بومگردی عشایری می‌پردازد و امکان رزرو اقامتگاه‌های بومگردی عشایری را فراهم می‌آورد.
- کسب‌وکار نومدمارکت: یک پلتفرم معرفی و فروش محصولات و خدمات گشت عشایری که در سال ۱۳۹۹ راه‌اندازی شد. حوزه‌ی عملکردی آن واسطه‌گری در ارائه محصولات و گشت‌های تجربه‌محور عشایری در کل ایران است.

- کسب و کار ایران نوماد تورز: یک استارتاپ گردشگری با محوریت پکیجینگ گشت‌های عشایری است که در سال ۱۳۹۹ راه‌اندازی شد. حوزه‌ی عملکردی آن طراحی گشت‌های موضوعی و شبه‌عشایری در مسیرهای باستانی در کل ایران است.
- کسب و کار تربیه مارکت: یک پلتفرم فروش محصولات و خدمات گشت عشایری است که در سال ۱۴۰۰ راه‌اندازی شد. حوزه‌ی عملکردی آن معرفی، خرید و فروش محصولات تولیدی و فرآوری شده-ی عشایری، طراحی گشت‌های تجربه‌محور عشایری و همچنین، ارائه خدمات غیرتجاری، اجتماعی و داوطلبانه به عشایر با محوریت استان چهارمحال و بختیاری است.
- طرح سازمانی کیلومتر ۳۰: این طرح توسط سازمان امور عشایر ایران در سال ۱۴۰۰ تدوین و اجرا شد. حوزه‌ی عملکردی آن معرفی، برپایی و برگزاری نمایشگاه و فروشگاه (خرید و فروش محصولات تولیدی و فرآوری شده‌ی عشایری) و نمایش میهمان‌نوازی عشایری در مسیر انتقال بین مبدا و مقصد سفر مسافران به صورت استراحتگاه بین‌راهی در ۳۰ کیلومتری ورودی شهرهای گردشگری پذیر در چادرهای عشایری در کل ایران بود.

۶-۱-۲- تجارب مطالعاتی گردشگری عشایری در ایران

سازمان امور عشایری بر اساس رسالت خود و مبتنی بر بند چهارم تبصره دو ماده ۱۱ آیین‌نامه ساماندهی عشایر، مصوب سال (۱۳۸۴)، به منظور ایجاد اشتغال و معیشت پایدار، طرح‌های جامع مطالعاتی در حوزه گردشگری عشایری را از طریق مشاوران مجری اجرا نموده است که اطلاعات مختصری از آن طرح‌ها در جدول (۵) و شکل (۲) گزارش شده است. مبتنی بر طرح‌های مطالعاتی گردشگری که توسط سازمان امور عشایری و از طریق به کارگیری مشاوران دانشگاهی و شرکتی-تخصصی انجام شده، به منظور تسهیل در ارائه‌ی اطلاعات و توزیع عادلانه اطلاعات در خصوص پهنه‌های سرزمینی مستعد سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی گردشگری عشایر، شناسنامه‌ای برای هر یک از طرح‌های انجام شده، تهیه شده است (پیوست ۳).

جدول (۵) - طرح‌های مطالعاتی گردشگری سازمان امور عشایر

وضعیت طرح	استان	موقعیت	مشاور
در حال مطالعه	فارس	راهبردهای ایجاد توریسم عشایری و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در مناطق عشایری استان فارس	دانشگاه آزاد شیراز
	جنوب کرمان	مطالعات امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری ساردوییۀ دلفارد	مهندسین مشاور فام زیرساخت
	کهگیلویه و بویراحمد	مطالعات امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری شبلیز کهگیلویه و بویراحمد	مهندسین مشاور آبادی هفت اقلیم
امکان‌سنجی	کرمانشاه	مطالعه‌ی امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری میاندار قروتک	شرکت مشاور مهندسی نواندیش پیشگام اصفهان
	گیلان	مطالعه امکان‌سنجی توسعه عمران عشایری منطقه سوباتان شهرستان تالش (با تکیه بر گردشگری عشایری)	مهندسین مشاور طیف ساز سبز
	البرز	مطالعه امکان‌سنجی توسعه گردشگری و ارائه الگوی توسعه جامعه‌محور عشایری در سامان‌های عشایری لارک، کندوان و پیکمر مارچال	شرکت مشاور مهندسی نواندیش پیشگام اصفهان

	اتمام یافته ۱۳۹۲	تهران	گردشگری و مشارکت عشایر در منطقه لار	سامان آب سرزمین
	اتمام یافته ۱۳۹۵	کرمان	طرح جامع مجموعه گردشگری - تفریحی سیرچ	شرکت مهندسين مشاور شهر آمایش راستا (شار)
	اتمام یافته ۱۳۹۹	اصفهان	امکان سنجی گردشگری و ارائه راهکارهای توسعه جامعه - محور مناطق عشایری ایل قشقایی استان اصفهان	شرکت مشاور مهندسی نواندیش پیشگام اصفهان
تفصیلی و مختص	اتمام یافته ۱۳۹۶	فارس	مطالعات امکان سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری کرخگان	شرکت مهندسين مشاور شهر آمایش راستا (شار)
	اتمام یافته ۱۳۹۷	آذربایجان شرقی	طرح امکان سنجی شناسایی ظرفیت ها و مناطق توسعه گردشگری	راژان آب زاگرس
	اتمام یافته ۱۳۹۹	آذربایجان غربی	انجام خدمات مشاوره، شناسایی پتانسیل ها و امکان سنجی ایجاد منطقه گردشگری و پارک شترسواری منطقه آغبالغ ولدیان خوی	مهندسين مشاور فکر سازه میهن
	اتمام یافته ۱۳۹۸	اردبیل	مطالعات امکان سنجی توسعه گردشگری مناطق عشایری مشکین شهر	مهندسين مشاور فام زیرساخت
بهره برداری و اجرا	۱۴۰۱	چهارمحال و بختیاری	طراحی و اجرای گشت	میز گردشگری

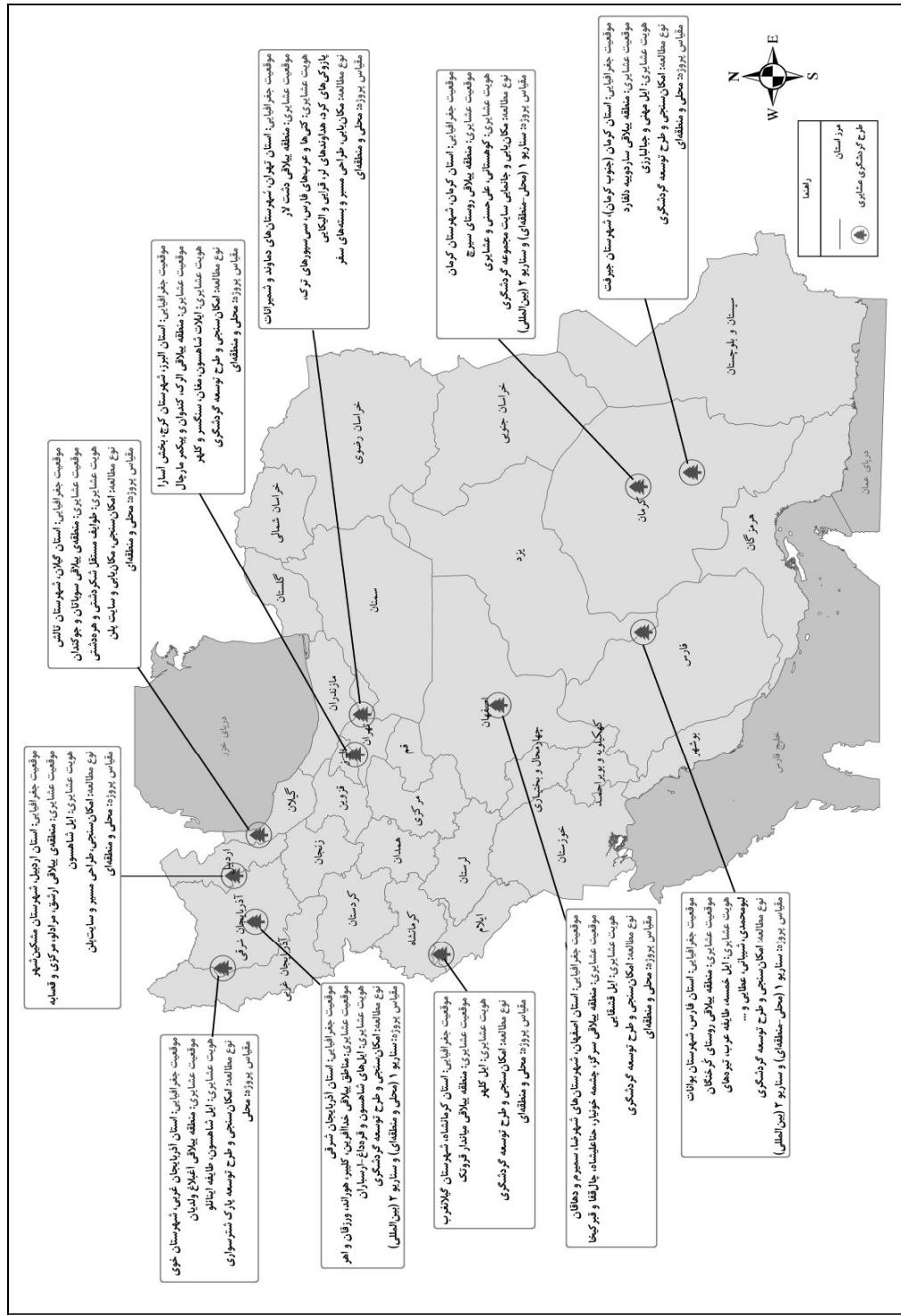
(منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

۶-۲- وضعیت گردشگری عشایری در جهان

الف) مغولستان

مغولستان که عمده شهرت آن در زندگی کوچ نشینی حدود نیمی از مردمان آن است، با استفاده از این پتانسیل در حال تبدیل شدن به قطب اصلی گردشگری عشایر در جهان است. مغولستان با توجه به طبیعت بکر و منحصربه فرد و داشتن سبک زندگی و فرهنگ عشایری یک مقصد شناخته شده در جهان محسوب می شود که در چند سال اخیر گردشگران بسیاری را از سراسر جهان جهت دیدار از روستاها و زندگی عشایر به این کشور کشانده است. در سال ۲۰۱۸ مغولستان با رشد ۱۳ درصدی پذیرای ۵۲۹ هزار گردشگر خارجی بوده که به درآمد ۴۶۱ میلیون دلاری دست یافت و در سال ۲۰۱۹ این رقم در جذب گردشگر به ۵۷۷ هزار نفر رسید که با رشدی ۹ درصدی همراه بوده است.

مغول ها، عشایری هستند که تجارت و یا صنایع دستی مستقلی دارند و از واگن هایی برای حمل وسایل خود استفاده می کنند. سامی نام یکی از عشایر جهان در ناحیه شمالی است که با گوزن های شمالی زندگی می کنند. آنها برای گله های گوزن شمالی خود هر ساله ییلاق و قشلاق می کنند. جشنواره های عشایر در مغولستان و در بین قزاق ها هر ساله در رشته های مختلف بر پا می شود که گردشگران متعددی برای دیدن این مراسم ها به میان عشایر مغولستان و تبت سفر می کنند (شکل ۳).

شکل (۳) - عشایر مغولستان و فعالیت‌های نمادین گردشگری

ب) قرقیزستان

فرهنگ قرقیزستان تحت تاثیر زندگی عشایری شکل گرفته است. بر این فرهنگ همچنین فرهنگ‌های روس، ایران و ترکیه نیز تاثیر گذاشته‌اند ولی با وجود آن؛ این فرهنگ کاملاً متمایز و منحصر به فرد باقی مانده است. ارتباط فرهنگ قرقیزی با طبیعت را در همه پدیده‌ها می‌توان ردیابی و مشاهده کرد: از طراحی گرفته تا موسیقی. یکی از مهمترین و معروف‌ترین نمونه‌های فرهنگ قرقیز، حماسه «ماناس» است: اشعاری فوق العاده و طولانی که به صورت شفاهی از نسلی به نسل جدید منتقل شده است. قرقیزها به عنوان مردم عشایری، همواره ارتباط نزدیکی با طبیعت داشته و دارند. همه چیز آنها از مسکن و خانه تا لباس‌هایشان به طبیعت نزدیک است. یورت‌ها (خانه سنتی قرقیزها) به راحتی از جایی به جای دیگر منتقل می‌شود و آن را می‌توان مطابق با تمام فصول سال گرم یا خنک کرد. شیردک و توش کیتز (فرش نمدی و گلدوزی برای روی دیوار) که در یورت‌ها به چشم می‌خورند و کاربرد دارند، همچنین از اشکال طبیعی الهام گرفته‌اند. حتی لباس‌ها نیز از مواد طبیعی تولید می‌شود؛ لباس‌هایی که هم زیبا است و هم برای پوشیدن راحت و مناسب.

مردم بسیار زیادی در کشور قرقیزستان به صورت عشایری زندگی می‌کنند. البته تعداد افراد به طور کامل عشایر در این کشور بسیار کم است و بیشتر مردم تنها در فصول خاصی از سال، با دام‌های خود به مناطق مرتفع می‌روند تا بتوانند چرای دام‌های خود را تامین نمایند. گردشگری عشایری در قرقیزستان هم مانند مغولستان به شکل نمادین و ساختگی است و به معنای واقعی عشایر در آنجا وجود ندارد. یکی از رویدادهای مهمی که مبتنی بر جامعه‌ی عشایری در سطح جهانی برگزار شده، المپیک عشایری یا "رویداد جهان عشایر" بوده که دومین دوره‌ی رقابت‌های آن در سال ۲۰۱۶ در استان «ایسپک-کول» قرقیزستان در رشته‌هایی نظیر کشتی، مسابقه با اسب، تیراندازی با کمان و دیگر بازی‌های عشایری برگزار گردید. شرکت‌کنندگان اصلی این بازی‌ها از

کشورهای قرقیزستان، قزاقستان، روسیه، ترکیه، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، مغولستان، تاجیکستان، افغانستان و ایران بودند (شکل ۴). این رویداد بستر مناسبی برای جذب گردشگران به قرقیزستان بود.

شکل (۴) - بازی‌های المپیک عشایری در قرقیزستان و فعالیت‌های نمادین گردشگری

ج) قزاقستان

کشور قزاقستان نیز یکی دیگر از کشورهایی است که دارای جامعه‌ی عشایری موقت بوده و رویدادهای بین‌المللی عشایری را در سال ۲۰۱۹ برگزار نموده است. جشنواره جهان عشایر یک رویدادی فرهنگی و ورزشی ثبت شده در تقویم آسیاست و شرکت‌کنندگان اصلی این بازی‌ها از کشورهای ایران، قرقیزستان، قزاقستان، روسیه، ترکیه، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، مغولستان، تاجیکستان، افغانستان، بلغارستان و کره جنوبی حضور دارند. رسانه‌های قزاقستان با استقبال از این دوره مسابقات عشایری که از سوی شرکت "قزاق توریزم" برگزار شده بود اعلام کردند که دو برابر سال گذشته مهمان و بازدید کننده در جشنواره امسال حضور داشته‌اند. این جشنواره به منظور توسعه صنعت گردشگری و افزایش گردشگران قزاقستان برنامه‌ریزی و اجرا شده است.

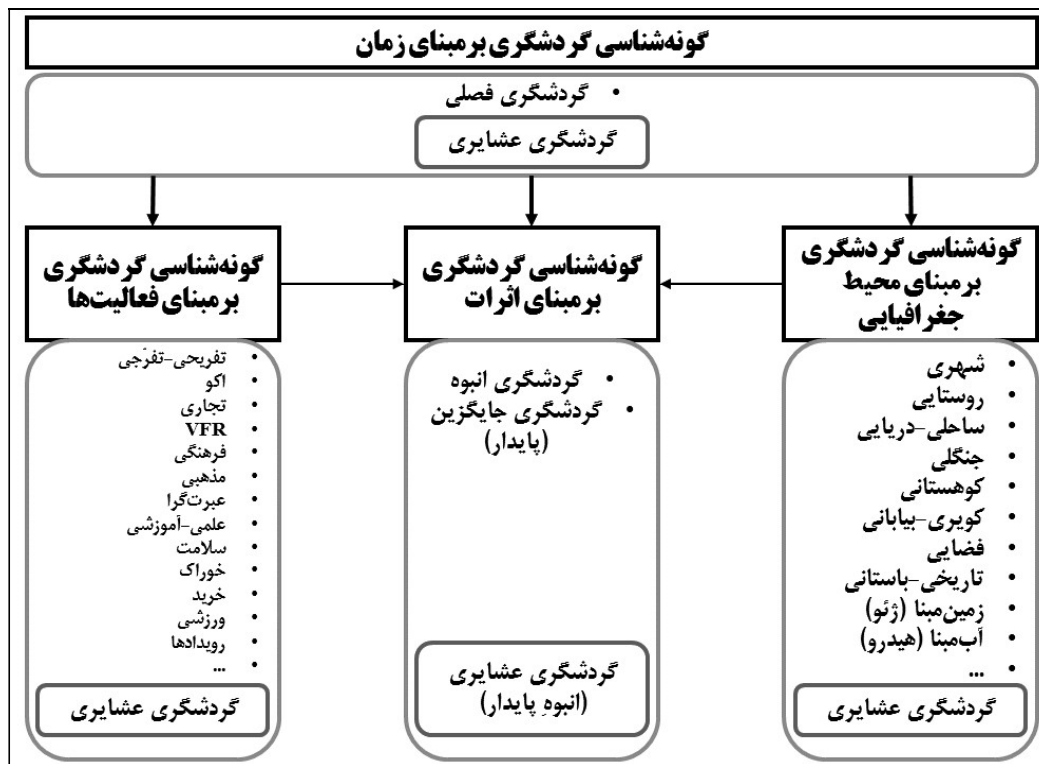
با بررسی این سه کشور مشخص گردید که گردشگری عشایری در این کشورها، تنها به شکل "نمادین و ساختگی" و نیز "رویدادمحور" وجود دارد و به معنای واقعی، در آن کشورها عشایر زندگی نمی‌کنند.

۷- دستیابی به هدف اول طرح

۷-۱- تعریف گردشگری عشایری

امروزه هر گونه از انواع گردشگری در قالب یکی از الگوهای "فعالیتی"، "محیط جغرافیایی" و "اثرات" خاص تعریف می‌شود و شکل می‌گیرد؛ یکی از گونه‌هایی که از پیوند هر سه الگو شکل می‌گیرد، گونه‌ی "گردشگری عشایری" است (شکل ۵). تنوع در الگوهای شکل‌گیری، چندبعدی بودن پدیده‌ی گردشگری و ویژه

و متمایز بودن جامعه‌ی عشایری به عنوان جامعه‌ی سوم (در برابر جامعه اول (شهری) و دوم (روستایی))، گونه‌ی گردشگری عشایری را به یک مدل پیچیده تبدیل ساخته است. در صورتی که اگر این گونه گردشگری به طور علمی و هدفمند ریل گذاری شود، منجر به ارتقای همه‌جانبه و مستمر این جامعه و دو جامعه دیگر خواهد شد.

شکل (۵) - الگوی شکل‌گیری گونه گردشگری عشایری (منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

عشایر، یک مکتب فرهنگی-محیطی است که شامل مولفه‌های برجسته‌ای چون نوع زبان، بوم، درآمد و تولید، ارزش‌های اخلاقی، مسکن، رفتارها، آیین‌ها، آداب و رسوم، صنایع‌دستی و پوشاک می‌شود (سقایی، ۱۳۸۶). در طبقه‌بندی‌های گردشگری، کمتر اشاره‌ای به گردشگری عشایری شده و در عموم موارد در قالب گردشگری طبیعی یا روستایی بیان شده است. ولی در پسامدرنیسم و فراپسامدرنیسم، به عنوان جاذبه ممتاز مطرح شده است (فراهانی و صیامیان گرجی، ۱۳۹۳). بر اساس واکاوی ادبیات، برخی تعاریف ارائه شده برای گردشگری عشایری، در قالب جدول (۶) گردآوری و گزارش گردید.

جدول (۶) - تعاریف گردشگری عشایری

ردیف	پژوهشگر(ان)	تعریف
۱	لطفی و همکاران (۱۳۹۰) و فراهانی (۱۳۹۲)	نوعی گردشگری است که در محیط‌های وابسته به قلمرو کوچندگی عشایر انجام می‌شود و بازدید از جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی مرتبط با زندگی عشایری و با جاذبه‌های طبیعی موجود در منطقه بیلاقی و قشلاقی عشایر مدنظر گردشگر باشد.
۲	میرواحدی و اسفندیاری-بیات (۱۳۹۵)	تلفیقی از اکوتوریسم و گردشگری فرهنگی و هرگونه سفر یا گردش در پهنه‌ی جغرافیایی قلمرو زیستی جامعه عشایری، به منظور بهره‌گیری گردشگر از جاذبه‌های

		طبیعی و آشنایی با خصایص فرهنگی این قشر می‌باشد.
۳	احمدی‌ثانی و همکاران (۱۳۹۵)	سفری است مسئولانه به منابع طبیعی که حافظ محیط‌زیست بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی بهره‌برداران می‌شود و حداقل آسیب را به مراتع فرهنگ منطقه وارد می‌کند.
۴	سند راهبردی توسعه گردشگری (۱۳۹۶)	زندگی [روستایی و] عشایری دور از ذهن و جذاب برای جمعیت شهرنشین به شمار می‌رود. این موضوع انگیزه اصلی تبدیل شدن [روستاها،] ایله‌راه‌ها و سکونتگاه‌های عشایری به یک مقصد گردشگری با اهدافی چون آشنایی با فرهنگ مردم بومی، استفاده از طبیعت به عنوان کالایی کمیاب در زندگی شهری، مشارکت در فعالیت‌های [روستایی و] عشایری، حضور در [روستاها و] ایله‌راه‌ها و اطراق‌گاه‌ها و بررسی فعالیت‌های ایشان است.
۵	انصاری و همکاران (۱۳۹۸)	رویکردی جدید در مراتع و سفری است مسئولانه به منابع طبیعی که منجر به حفظ محیط‌زیست شده و کیفیت زندگی بهره‌برداران را بهبود می‌بخشد و حداقل آسیب را به مراتع و فرهنگ منطقه وارد می‌کند
۶	ضیائی و همکاران (۱۴۰۰)	سبک نسبتاً جدید از گردشگری است که در آن گردشگران می‌توانند در یک دوره زمانی معین در پهنه و قلمرو زیستی گروه‌های ایلی و کوچ‌رو به سفر بپردازند. این نوع گردشگری، شامل گردشگرانی است که به دنبال تماس چهره‌به‌چهره با مردم بومی و محلی هستند و نیز کسانی که به دنبال تجربه مستقیم فرهنگ میزبان و محیط‌زیست هستند را شامل می‌شود

منبع: (طرح حاضر، ۱۴۰۱)

عمده‌ی این تعاریف به ظرفیت‌ها و جذابیت‌های جامعه‌ی عشایری، ترکیب و نزدیکی با گونه‌های اکوتوریسم و فرهنگی و اهداف و انگیزه‌ی گردشگران اشاره نموده‌اند و نقش جامعه‌ی بومی (عشایر) و ارائه‌دهندگان خدمات را کمرنگ دیده‌اند. از نظر (فراهانی و صیامیان گرجی، ۱۳۹۳) در تعریف گردشگری عشایری باید چند معیار را مدنظر قرار داد: در نواحی عشایری (بیلاق، قشلاق، نواحی میانبند و مسیرهای حرکتی (ایله‌راه‌های)) واقع شود؛ به لحاظ عملکردی عشایری باشد (بر پایه ویژگی‌ها و فعالیت‌های کوچک مقیاس دنیای عشایری، فضای باز، تماس با طبیعت و دنیای طبیعی، میراث‌ها، اجتماعات سنتی و فعالیت‌های سنتی) و دارای ویژگی‌های سنتی، رشد آهسته و ارگانیکی و مرتبط با خانواده‌های محلی باشد.

۷-۲- ارائه‌ی تعریف گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد رویکرد جدیدی از گردشگری است که متضمن سطح بالایی مشارکت عشایر کوچنده در بستر برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری است. این نوع از گردشگری اغلب در تباین با گردشگری انبوه و بزرگ مقیاسی است که توسط بنگاه‌های اقتصادی غیرمحلی اداره و کنترل می‌شود و در نهایت بهره اقتصادی محدودی برای جامعه میزبان به جای می‌گذارد. در گردشگری انبوه، جوامع محلی در کارهای سطح پائین و با درآمد ناچیزی به کار گماشته می‌شوند، اما در گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، توسعه گردشگری به صورت خلاقانه توسط عشایر کوچنده (به عنوان جامعه میزبان)، مالکان کسب و کارهای کوچک و انجمن‌های محلی صورت می‌گیرد.

گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، نوعی گردشگری است که در محیط‌های وابسته به قلمرو کوچندگی عشایر شامل بیلاق، قشلاق، میان‌بند و مسیر کوچ انجام می‌شود و بازدید از جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی مرتبط با زندگی عشایری و جاذبه‌های طبیعی موجود در قلمرو بیلاقی قشلاقی عشایر را در بر می‌گیرد. این فعالیت‌ها، باید بر پایه ویژگی‌ها و فعالیت‌های سنتی عشایر باشد (فراهانی و صیامیان‌گرجی، ۱۳۹۳).

در گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، عشایر کوچنده براساس آموزش‌های توجیهی و مهارتی، تسهیلگری و توان‌افزایی، باید بتوانند در تمام سطوح تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی، مدیریت، برنامه‌ریزی، مالکیت و... ایفای نقش کرده و قادر باشند در فرآیند گردشگری حضور و مشارکت مستقیم و فعال داشته باشند. این نوع از گردشگری بر توسعه و رشد چند بعدی عشایر کوچنده تأکید دارد و تلاش می‌کند توسعه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تولید محصولات پایدار برای بازدیدکنندگان به معنای واقعی محقق شود. گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد می‌تواند به عنوان معیشت تکمیلی (جایگزین) برای توسعه مناطق دورافتاده و حاشیه‌ای که از توان کمتری برای توسعه اقتصادی برخوردار هستند، استفاده شود. ایجاد چنین منبع معیشتی می‌تواند از میزان وابستگی جوامع محلی به منابع طبیعی پیرامون آنها بکاهد و آنها را از لحاظ اقتصادی تأمین سازد و این نخستین گام در توسعه اقتصادی هر منطقه به شمار می‌آید.

گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد را می‌توان اینگونه تعریف نمود:

«نوعی از گردشگری طبیعی-فرهنگی و تجربه‌محور است که سفر در قلمروی زیستی عشایر کوچنده (به عنوان ارائه‌دهندگان خدمات)، به منظور بهره‌گیری از تمام جنبه‌های قابل عرضه، نمایشی و مشارکتی زندگی این جامعه شامل شرایط عینی زندگی، مسیرها (محورها) و گشت‌های عشایری، رویدادهای عشایری، خدمات و تاسیسات ویژه را در بر می‌گیرد و سازوکاری برای احیا، حفظ، تقویت و توسعه بنیان‌های اقتصادی-اجتماعی، منابع طبیعی و نیز توانمندسازی تاب‌آورسازی جامعه‌ی عشایری و در ارتباط نزدیک با رویکرد توسعه‌ی پایدار است.»

۷-۲-۱- مسیرها (محورها) و گشت‌های عشایری

رابط بین فضاهای گردشگری با گردشگران، مسیر یا محور گردشگری است؛ لذا می‌بایست برای دسترسی مناسب گردشگران به خدمات در مناطق عشایری و کسب رضایتمندی آنها، اماکن گردشگری از لحاظ کمیت و کیفیت خدمات که به نوعی زیربنای توسعه گردشگری است، شناسایی و سازماندهی شوند. از اینرو، می‌توان با ظرفیت هر محور گردشگری، برای گردشگران، مدیریت بهتری اعمال کرد و با خدمات‌رسانی مناسب، پاسخگوی حداکثر نیاز این قشر بود.

از سویی می‌توان محورهایی که از نظر خدمات‌رسانی دارای موانع و محدودیت‌هایی هستند، شناسایی کرد و درصدد رفع یا کاهش مشکلات و محدودیت‌های آن برآمد. برای این منظور، حوزه‌ها، ابعاد و ظرفیت‌های خاص عشایری که امکان برنامه‌ریزی برای تبدیل شدن به جاذبه و محصول گردشگری را دارند، با بررسی‌های میدانی و ادبیات، شناسایی و در جدول (۷) گزارش شده‌اند.

جدول (۷) - حوزه‌های عملکردی مسیرها و گشت‌های عشایری

حوزه	ابعاد	ظرفیت خاص
گردشگری کوچ	مسیر کوچ بیلاقی	مشاهده، مشارکت در کوچ، حضور در اطرافگاه‌های بین‌راهی، مردم‌شناسی.
	مسیر کوچ قشلاقی	مشاهده، مشارکت در کوچ، حضور در اطرافگاه‌های بین‌راهی، مردم‌شناسی.
	استقرار در مناطق بیلاقی و قشلاقی	طبیعت‌گردی، دامنه‌نوردی، گردشگری درمانی، هیجانی، مردم‌شناختی، تجربه-زیستی.
	وسیله کوچ	انواع وسایط نقلیه کوچ، احشام باربر، خودرو، کوچ سنتی و ماشینی، کوچ ترکیبی.
	نقش‌آفرینی‌ها	مشارکت، تجربه مهارت‌ها و فعالیت‌های عشایری و یادگیری.
گردشگری فرهنگی و معیشت	ادبیات مردمی	گویش‌ها، اشعار و شعرخوانی، شاهنامه‌خوانی، داستان‌ها، حکایات، حماسه‌ها، ضرب‌المثل‌ها.
	آداب و رسوم	عرف و عادات، باورها، آئین‌های ایلی، بومی، محلی، جشن‌ها و اعیاد، سوگواری‌ها، بازی‌ها، مراسم‌ها، تعاملات و ارتباطات درونی و میانی.
	پوشاک و پوشش	فرآوری، مراحل تولید، عملکرد و کاربرد (مواد اولیه، رنگ‌ها، طرح و نقش‌ها، جنسیت و موقعیت خانوادگی و اجتماعی).
	خوراک	تهیه مواد اولیه، فرآیند پخت و پز، خواص درمانی و رژیمی، خوراک و فصل کوچ، گیاهان خوراکی، روش‌های عمل‌آوری محصولات غذایی برای نگهداری چندین ماهه.
	دانش بومی	جهان‌بینی درباره کار و فعالیت، طبیعت پیرامون، مدیریت و بهره‌برداری دام و مرتع، فن‌آوری اسباب و اثاث و ابزار کار، صنایع‌دستی و سنتی، تهیه و نگهداشت منابع زندگی، فعالیت در تولیدات صنایع‌دستی، بداهه‌بافی و تاثیر محیط و زندگی کوچندگی در مدیریت و تدبیر منزل و بهره‌برداری‌ها.
	شیوه زندگی	تقسیم کار اجتماعی، جنسیت، منزلت اجتماعی و تقسیم کار، فرآیند نظام دامداری و چوپانی، مرتع‌داری، زندگی ایلی، آموزش و پرورش، الگوی مصرف، سبک زندگی.
	موسیقی	آواها و نواها، ادوات و آلات موسیقی، موسیقی ایام غم و شادی، موسیقی محلی و مقامی، مناسبتی، چوپانی.
	مناسک گذار	تولد، ختنه سوران، عروسی، سالگردهای وقایع خاص، پوشاک و خوراک مناسک گذار.
	نظام سکونت‌گاهی	انواع سکونتگاه‌های ثابت و متحرک، معماری سیاه‌چادر (مواد اولیه، ساخت، استقرار-برپایی و چیدمان درونی و میانی)، رابطه سکونتگاه با نظام کوچ و تولید.
گردشگری ایلی	چشم‌اندازهای طبیعی	موقعیت، ارتفاع، پوشش گیاهی، راه‌های دسترسی، پستی و بلندی‌ها، کوه و کمر، صخره و قلل.
		ویژگی‌های آب و هوایی (سردسیر و گرمسیر)، دانش اقلیم‌شناسی، انطباق و سازگاری با شرایط اقلیمی - جغرافیایی، اقلیم و سکونتگاه، اقلیم و سبک زندگی.
	جغرافیا/ قلمرو	اقلیم
* نام‌گذاری ظرفیت‌ها بسیار اهمیت دارد؛ مانند: گشت‌های مال‌گردی، چوپانی، فرآوری و صنعت، کاشت-داشت-برداشت از داروخانه طبیعی، نقالی و شاهنامه‌خوانی		

(منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

۷-۲-۲- روی داده‌های عشایری مبتنی بر گردشگری

این قالب، به عنوان یکی از گونه‌های گردشگری رویداد مبتنی بر علایق ویژه شناخته می‌شود که می‌تواند مواردی از قبیل عرف و عادات، باورها، آئین‌های ایلی، بومی، محلی، جشن‌ها و اعیاد، سوگواری‌ها، بازی‌ها، مراسم‌ها، تعاملات و ارتباطات درونی و میانی و ... جامعه‌ی عشایری را در بر گیرد. برای شناسایی این رویدادها، حوزه‌های عملکردی در قالب جدول (۸) طراحی شده است که می‌توان از آن استفاده نمود.

جدول (۸) - حوزه‌های عملکردی رویدادهای عشایری

موقعیت جغرافیایی	هویت ایلی			هویت رویداد		زمان		سابقه برگزاری	وضعیت ثبت میراثی	تشریح (حکایت و فلسفه)
	استان	شهرستان	ایل	طبقه	پرتله	نوع رویداد	نام رویداد	فصل برگزاری	تاریخ برگزاری	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* نوع رویداد می‌تواند شامل جشنواره‌ها، عرف و عادات، کوچ، فعالیت‌ها، فرایند تولیدات، باورها، برنامه‌های آئینی ایلی، بومی، محلی، جشن‌ها و اعیاد، سوگواری‌ها، بازی‌ها، مراسم‌ها، تعاملات و ارتباطات درونی و میانی می‌باشد.

(منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

۷-۲-۳- مجموعه خدمات گردشگری عشایری

طبق مدل مفهومی، مجموعه خدمات گردشگری که می‌توان برای حوزه‌ی عشایری طراحی و ایجاد نمود، شامل خدمات حمل‌ونقل، اقامت، تغذیه، خرید سوغات و صنایع‌دستی، بیمه، راهنما و ... است. با هدف جمع‌آوری خدمات گردشگری عشایری موجود، جدول (۹) طراحی گردید.

۷-۲-۴- تأسیسات ویژه عشایری

علاوه بر ایجاد چارچوب برای مسیرها و گشت‌های عشایری، رویدادهای عشایری و خدمات گردشگری عشایری، برای قالب تأسیسات ویژه گردشگری عشایری می‌توان سه ایده ارائه نمود:

❖ **طراحی و تجهیز مسیرهای کوچ و استقرار عشایر در سامان‌های عرفی:** برای مشارکت

گردشگران در کوچ عشایر و حضور در محل‌های استقرار عشایر در مناطق بیلاقی و قشلاقی.

❖ **سایت گردشگری عشایری هدف/ منطقه نمونه گردشگری:** این ایده مشابه طرح روستای

هدف/ نمونه گردشگری و مبتنی بر طراحی، تجهیز و راه‌اندازی سایت یا مقصد گردشگری است. یعنی

طراحی سایت با استانداردهای گردشگری صورت پذیرد. این ایده تا حدودی در راستای ساماندهی

عشایر (ماده ۱۱ آئین‌نامه ساماندهی عشایر) می‌باشد. البته تاکنون چارچوب نظری و اجرایی خاص برای

آن تدوین نشده است. به علاوه، این ایده را می‌توان بر اساس مجموعه دستورالعمل‌ها، قوانین و مقررات مناطق نمونه گردشگری (مصوب سال ۱۳۸۹) برای جامعه‌ی عشایری بومی‌سازی نمود.

❖ **موزه میراث عشایری:** این ایده مشابه طرح موزه میراث روستایی سراوان در استان گیلان است. بر اساس این ایده، مناطقی که دارای قابلیت طراحی اسکان هدایتی باشند شناسایی شده، ولیکن با استفاده از استانداردهای موزه‌ی باز و زنده طراحی می‌شوند. این ایده، همراستا با بند ۱۱۴ ماده چهارم و بند (الف) ماده ۱۱ برنامه پنجم توسعه می‌باشد که به "حمایت از ایجاد مراکز حفظ آثار و فرهنگ سنتی عشایری و روستایی توسط بخش خصوصی و ... به منظور توسعه گردشگری" اشاره دارد.

جدول (۹) - حوزه‌های عملکردی خدمات گردشگری عشایری

ردیف	عنوان					جغرافیای پروژه					مجری پروژه گردشگری عشایری				
	نام پروژه گردشگری عشایری	استان	شهرستان	قلمرو عشایری	نام منطقه عشایری	مختصات پروژه (UTM)	ماهیت مجری	هویت اشخاص حقیقی	هویت عشایری (ایل - طایفه - تیره)	نام و نام خانوادگی مجری حقیقی	هویت اشخاص حقوقی	نام شکل عشایری	هویت اشخاص عشایری	نام شکل عشایری	نام شکل عشایری
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ردیف	هویت پروژه گردشگری عشایری					تسهیلات و اعتبارات پروژه (میلیون ریال)					اشتغال				
	مرجع دریافت مجوزها	ماهیت پروژه	نوع خدمات پروژه	طرح توجیهی - فنی	وضعیت اجرایی پروژه	مقدار تسهیلات دریافتی	سال دریافت تسهیلات	مقدار اعتبارات دریافتی	سال دریافت اعتبارات	پیش‌بینی مقدار تسهیلات مورد نیاز	پیش‌بینی مقدار اعتبارات مورد نیاز	نوع	تعداد	تعداد	تعداد
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

این جدول در قالب فایل اکسل طراحی شده و پس از ارسال به استان‌ها و جمع‌آوری اطلاعات تبدیل به پایگاه اطلاعاتی برای اخذ تصمیم شده است.

(منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

۸- شناخت ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

یک ذینفع، فرد، گروه یا سازمانی است که ممکن است اثر بگذارد یا تحت تأثیر قرار بگیرد و یا اینکه احساس کند در معرض اثر یک تصمیم، فعالیت یا نتیجه یک پروژه قرار دارد. مهمترین وجه مشترک همه-ی ذینفعان، ارزش آفرینی آنهاست. نقش و اهمیت ذینفعان به عنوان افراد، گروه‌ها و سازمان‌هایی که منافی

(سهمی) دارند و پتانسیل تاثیرگذاری بر اقدامات و اهداف یک سازمان، پروژه و یا جهت سیاسی را دارند، برای مدیران، سیاست‌گذاران و محققان روشن است.

میزان اهمیت و اولویت ذینفعان و کنشگران در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به یک میزان نیست. سه ویژگی یا خصوصیت ذینفعان بر اساس تئوری میشل، قدرت، مشروعیت و ضرورت می‌باشد. این ویژگی‌ها تأثیر ذینفعان بر سازمان، فعالیت‌ها و استراتژی‌ها را تشریح می‌نماید.

- یک ذینفع می‌تواند خواسته‌هایش را تحمیل کند و در این مورد او دارای قدرت است؛
- ذینفعی که فعالیت‌های مطلوب و سودآور دیده می‌شود، دارای مشروعیت است؛
- ضرورت زمانی است که یک ذینفع دارای موضوع حساس به لحاظ زمانی می‌باشد که نیازمند توجه فوری است.

برای دستیابی به اهداف یک سازمان، لازم است ذینفعان آن شناسایی شوند. در ارتباط با اینکه ذینفعان گردشگری چه کسانی هستند نظریات متفاوت هستند. به طور کلی چهار گروه به عنوان ذینفعان عمده گردشگری به شمار می‌آیند: گردشگران، ساکنین، کارآفرینان، مقامات محلی یا همان مدیران منابع؛ از نظر دسته‌بندی دیگر، ذینفعان شامل جامعه میزبان، جامعه میهمان (گردشگران)، سازمان‌های گردشگری (اپراتورها و تنظیم‌کنندگان) و محیط‌زیست طبیعی می‌شوند. همچنین، ذینفعان دربرگیرنده رسانه‌ها، سیاستمداران، گروه‌های حامی محیط‌زیست، اجتماع عمومی، سطوح دولت، سرمایه‌گذاران، عرضه‌کنندگان، گروه‌های فشار، واحدهای تجاری، انجمن‌های حرفه‌ای و حتی سطوح آکادمیک باشند.

برای اینکه توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد بیشترین شانس موفقیت را داشته باشد؛ الزامی است کنشگران و ذینفعان در آن مورد توجه قرار بگیرند. با بررسی ادبیات موجود و اسناد مدون ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد و نحوه تعامل آنها تعیین گردید

برای گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، سه گروه اصلی ذینفعان شامل: ذینفعان متقاضی (گردشگران، جامعه‌ی عشایری و بخش تعاونی/خصوصی)، ذینفعان نافذ (سازمان امور عشایر و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری) و ذینفعان حاکم (دستگاه‌های اجرایی، دستگاه‌های قانون‌گذاری و نظارتی، بانک‌های عامل و گروه‌های مرجع و سازمان‌های مردم‌نهاد) در نظر گرفته شده است.

نکته‌ای که در رابطه با مدل ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد مطرح است، این می‌باشد که متناظر با تشکیل میز توسعه‌ی گردشگری در سازمان امور عشایر ایران، باید میزهایی در اداره(کل) امور عشایر استان‌ها و شهرستان‌ها تشکیل شود و این میزها مبتنی بر اینفوگراسی (حاکمیت اطلاعات و داده) به صورت پایین به بالا و بالا به پایین با یکدیگر ارتباط داشته باشند؛ همچنین، این ارتباط می‌بایست با گردشگران، جامعه‌ی عشایری و بخش تعاونی/خصوصی نیز برقرار شود.

۹- الگوی اجرایی گام‌به‌گام برای شکل‌گیری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

با توجه به اینکه مقاصد گردشگری عشایری از جمله بازارهای گوشه و بکر محسوب می‌شود، بنابراین تا اجرایی نمودن آن، می‌بایست به نسب انواع گردشگری دیگر، گام‌های هیبریدی (نظری-عملی) طراحی شود. در شکل (۶) این گام‌ها نشان داده شده است.

شکل (۶) - گام‌های اجرایی برای شکل‌گیری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد (منبع: طرح حاضر، ۱۴۰۱)

در اولین قدم، باید مشخص شود که با تاکید بر گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، چه منابع و ظرفیت‌هایی، در چه مناطقی موجود است؛ این یعنی شناسایی مزیت‌های نسبی جامعه عشایری به صورت موضوعی و موضعی برای گردشگری. البته این کار باید در قالب چهارگانه‌ی مسیرها و گشت‌های عشایری، رویدادهای عشایری، خدمات گردشگری عشایری و تاسیسات ویژه گردشگری عشایری و با هدف تشکیل بانک اطلاعاتی (اطلس) باشد. به این منظور، برای هر یک از قالب‌های مذکور، شابلون و راهنمایی برای گردآوری اطلاعات طراحی شد که پیش‌تر در جدول‌های (۷)، (۸)، (۹) ارائه شده است.

۱۰- چالش‌ها و فرصت‌های اجرای طرح گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

۱۰-۱- چالش‌ها

❖ **کمیت و کیفیت پذیرش از جانب جامعه‌ی عشایری:** همانطور که مشخص است، پایه و مبنای اصلی این طرح جامعه‌ی عشایری می‌باشد. جامعه‌ی عشایری در قالب ایل‌ها، طوایف، تیره‌ها و در نهایت افرادی که در زیر یک چادر زندگی می‌کنند باید به این باور برسند که گردشگری می‌تواند به عنوان مسیر مکمل (در ابتدا) و حتی اصلی (در بلند مدت) در تامین معیشت خانوار باشد. میزان پذیرش جامعه عشایری می‌تواند انواع مختلفی داشته باشد که مهمترین آن پذیرش اجتماعی-روانی و نیز پذیرش اقتصادی و نهادی است. پذیرش اجتماعی-روانی به منزله‌ی میزان تحمل عشایر نسبت به حضور افراد غریبه در محیط زندگی وی است. به علاوه، پذیرش اقتصادی به این موضوع اشاره دارد که جامعه‌ی عشایری تا چه میزان جریان‌های درآمدی و هزینه‌ای معیشت خود را مبتنی بر گردشگری برنامه‌ریزی می‌نمایند و پذیرش نهادی، به این معناست که آیا جامعه‌ی عشایری برای راه‌اندازی و حتی ادامه کار در این حوزه، با ورود اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها، تا چه حد موافقت دارد.

❖ **کالایی شدن و تجاری‌سازی فرهنگ جامعه عشایری:** آنچه بیشتر از همه در شکل‌دهی محصول گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد حضور دارد، فرهنگ و معیشت زندگی عشایری است. اگر

آنچه تحت عنوان فرهنگ یا معیشت شناخته می‌شود، به هر دلیل به سمت انحراف (تولید انبوه، تقلبی شدن، تحریف شدن و ...) برود، در اصطلاح فرهنگ تجاری و کالایی شده است.

❖ **احتمال ایجاد تضاد در اصالت معیشت عشایری سنتی و نوگرا:** این مورد هم مانند مورد

قبلی، به این موضوع اشاره دارد که تعامل و دیالکتیک گردشگران و جامعه‌ی عشایری ممکن است آنچه اصیل خوانده می‌شود را به صورت تخریبی، متحول نماید.

❖ **گونه‌شناسی و هدفمندسازی عرضه و تقاضا:** در طرح توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد،

باید تعیین شود که چه بخش‌های در سمت عرضه و چه کسانی در سمت تقاضا حضور دارند؟ نقش‌های آنها چیست؟ در این طرح، جامعه‌ی عشایری هم به عنوان جامعه‌ی محلی و هم به عنوان ارائه دهنده خدمات شناخته می‌شود. همچنین، گردشگران و افراد بازدیدکننده‌ای که وارد اینگونه سفرها می‌شوند، باید بدانند که گردشگری عشایری با گونه‌های دیگر تفاوت اساسی در خدمات دارد؛ محل اقامت، پذیرایی، بازدید، خرید و غیره، به طور عمده مربوط به چادر (یورد) عشایر است.

❖ **فرآیند آموزش:** هم جامعه عشایری و هم گردشگران باید آموزش ببینند. جامعه عشایری باید بدانند

آداب و نحوه ارائه خدمات چگونه است؟ و گردشگران هم باید بدانند که چه چیزی در سفر وجود دارد و وارد چه داستانی خواهند شد.

❖ **توانمندسازی زنان عشایری:** عمده‌ی محصولاتی که در گردشگری عشایری وجود دارد، مبتنی

بر اقدامات و فعالیت‌های روزمره‌ی زنان عشایری است. آنها باید بدانند و آگاه شوند که چگونه هر یک از فعالیت‌های‌شان قابلیت نمایشی شدن و فروش دارند.

❖ **آگاه شدن بازیگران و ذینفعان حاکمیتی و سهم‌خواهی آنها:** با ورود سازمان‌ها و نهادهای

دولتی و حتی خصوصی به این الگو، همه‌گی بلااستثناء، سهم و انتفاع خود را می‌طلبند. اگر گردشگری عشایری را مبتنی بر رویکرد جامعه‌بنیاد پیاده‌سازی کنیم، مدیریت، برنامه‌ریزی و انتفاع کار در دست خود عشایر است.

❖ **عدالت توزیعی:** در بخش قبلی مطرح شد که الگوی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، برای اجرایی

شدن، نیاز به ۵ گام دارد و گام اول، شناخت موضوعی و موضعی در قالب تهیه اطلس است. یکی از کارکردهای اصلی این اطلس، این است که به اولویت‌دهی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای کمک نماید تا چه در بهره‌برداری و چه در توسعه، سبب ایجاد فربه‌گی و سیاه‌چاله‌های فضایی منابع نشوند.

❖ **تجویز الگوها و نسخه‌های کانتکست بنیاد و نه نسخه‌ی واحد:** این مورد همان چیزی

است که خروجی برنامه‌ریزی منطقه‌لای و مکمل‌گرا است. هم مبتنی بر مناطق عشایری و هم بر اساس ساختار ایلی، باید گردشگری را در میان جوامع عشایری مطرح و برجسته‌سازی نمود.

❖ **خروج:** سازمان امور عشایری، اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها، هر کدام باید به موقع از چرخه و فرآیند راه‌اندازی

این طرح خارج شوند تا خود جامعه‌ی عشایری مدیریت این حوزه را در بر بگیرد.

۱۰-۲- فرصت‌ها

- ❖ وجود قوانین و اسناد بالادستی حمایتی: با توجه به بکر و دست‌نخورده بودن این حوزه، وجود قوانین و دیدگاه‌های حمایتی برای گردشگری عشایری چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم وجود دارد.
- ❖ برگزاری المپیک عشایری: یکی از بسترهایی که می‌تواند به طور چشمگیری در الگوی گردشگری جامعه‌بنیاد تحول ایجاد کند، برگزاری و یا اخذ میزبانی برگزاری گردشگری عشایری است.
- ❖ وجود روز ملی عشایری: علاوه بر وجود یک رویداد بزرگ در سطح جهان، برای جامعه‌ی عشایری یک روز را در نظر گرفته و این روز هم می‌تواند قرائت توسعه‌ای خاصی داشته باشد.
- ❖ آگاه‌سازی بازیگران و ذینفعان گردشگری و بازاریابی آنها مبتنی بر حوزه‌های عملکردی.

۱۱- نیازها و الزامات عملیاتی سازی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

- ❖ تدوین منشور گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛
- ❖ تدوین شیوه‌نامه اجرایی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛
- ❖ طراحی دوره‌های آموزشی مورد نیاز برای توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛
- ❖ تعامل با وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی مبتنی بر تشکیل کارگروه توسعه‌ی گردشگری و صنایع‌دستی عشایری با هدف بومی‌سازی و سفارشی‌سازی استانداردها، فرآیندها، مجوزها و ... گردشگری عشایری؛

فصل دوم:

الزامات و شیوه‌نامه اجرایی

♦ - مقدمه

در این فصل، با توجه به نیازهایی که مطرح شد، یعنی تدوین منشور، تدوین شیوه‌نامه اجرایی، طراحی دوره‌های آموزشی و تعامل با وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، موارد گزارش شده زیر به همین منظور ارائه شده است.

۱- منشور گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

به منظور توسعه‌ی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، مطابق با حضور ذینفعان اصلی، باید چارچوب اجرایی- رفتاری خاصی تحت عنوان منشور وجود داشته باشد. برای این امر، ابتدا منشورهای موجود در انواع دیگر گردشگری مورد بررسی قرار گرفت و سپس برای گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد بومی شد که در ادامه ارائه شده است. برای رسیدن به کدهای منشور گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، از بازدید میدانی و مطالعه‌ی اسناد و محتوای زیر استفاده گردید:

- کدهای اخلاقی گردشگری ۱۹۹۱؛
- منشور بین‌المللی گردشگری فرهنگی (ایکوموس) ۱۹۹۹؛
- قوانین اخلاقی در اکوتوریسم؛
- کدهای اخلاقی فدراسیون بین‌المللی انجمن راهنمایان؛
- منشور گردشگری مسئولانه؛
- بیانیه گردشگری مسئولانه؛
- منشور حقوق گردشگر.

الف) منشور گردشگران

- ❖ بدون هیچ قضاوتی، به فرهنگ (اعتقادات، آداب و رسوم، پوشش، خوراک، گویش و ...) عشایر کوچنده احترام می‌گذارم.
- ❖ در گفتگو و تعاملات با عشایر کوچنده، ادب در گفتار را رعایت می‌کنم.
- ❖ برای رفتن به سیاه‌چادر گردشگری عشایری، به ظرفیت فیزیکی، محیطی و اجتماعی-روانی آنجا و آنها، توجه می‌کنم.
- ❖ دیگران را برای رفتن به استقرارگاه و سیاه‌چادر گردشگری عشایر کوچنده تشویق می‌کنم.
- ❖ دیگران را نسبت به احترام به فرهنگ و طبیعت زندگی عشایر کوچنده تشویق می‌کنم.
- ❖ در سفر به استقرارگاه‌ها و سیاه‌چادرهای گردشگری عشایر کوچنده، برای حمایت از تولیدات و کسب و کارهای بومی آنها، از سوغات، صنایع‌دستی و خوراکی‌های‌شان خرید می‌کنم.
- ❖ قبل از سفر به استقرارگاه و سیاه‌چادر گردشگری عشایر کوچنده، تا حد امکان، در باره‌ی فرهنگ‌ها، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های آنها مطالعه و بررسی می‌کنم.
- ❖ قبل از سفر به استقرارگاه و سیاه‌چادر گردشگری عشایر کوچنده، تا حد امکان، در کلاس‌های آشنایی با آنها شرکت می‌کنم.

- ❖ از خرید و مصرف کالاها و خدماتی که در تضاد با حفظ محیط طبیعی و فرهنگی عشایر کوچنده باشد، خودداری می‌کنم.
- ❖ در هنگام وقوع بحران‌های انسانی و بلایای طبیعی، به استقرارگاه‌ها و سیاه‌چادرهای گردشگری عشایر کوچنده، سفر نمی‌کنم.
- ❖ در سفر به استقرارگاه‌ها و سیاه‌چادرهای گردشگری عشایر کوچنده، آنچه از خود بر جای می‌گذارم، رد پا؛ آنچه برای خود بر می‌دارم، عکس؛ و آنچه با خود خواهم آورد، خاطرات به یادماندنی است.
- ❖ برای رفتن به محوطه‌ها و سیاه‌چادرها، عکاسی و به طور کل استفاده از چیزی، از عشایر اجازه می‌گیرم.
- ❖ با گیاهان و جانوران محیط زندگی عشایر کوچنده، رفتار دوستانه و غیرتهدیدآمیز دارم.
- ❖ بر روی تخته‌سنگ‌ها و تنه‌ی درختان، یادگاری نمی‌نویسم.
- ❖ به غیر از محل‌های تعبیه شده در استقرارگاه‌ها و سیاه‌چادرهای گردشگری عشایر کوچنده، در جای دیگری آتش برپا نمی‌کنم.
- ❖ در استقرارگاه‌ها و سیاه‌چادرهای گردشگری عشایر کوچنده، از ظروف یکبار مصرف و پلاستیکی استفاده نکرده و رفتار زباله‌پراکنی ندارم.

(ب) منشور عشایر کوچنده

- ❖ به گردشگران و بازدیدکنندگان با هر ملیت، فرهنگ، نژاد و رنگ، و دین و مذهب احترام می‌گذاریم.
- ❖ تمامی امکانات و خدمات موجود را برای آسایش و آرامش گردشگران و بازدیدکنندگان فراهم می‌نماییم.
- ❖ در تعامل با گردشگران و ارائه خدمات به آنها، به ظرفیت تحمل طبیعی و فرهنگی‌مان توجه می‌کنیم.
- ❖ محصولات و تولیدات بومی خودمان را به گردشگران عرضه می‌کنیم.
- ❖ تلاش می‌کنیم که در ارائه‌ی خدمات، فرهنگ اصیل خود را نمایش دهیم.
- ❖ در خرید و فروش خدمات و محصولات عشایر کوچنده، قیمت‌گذاری عادلانه را سرلوحه کار قرار می‌دهیم.
- ❖ در ارائه‌ی خدمات و محصولات، بهداشت را رعایت می‌نماییم.

(ج) منشور عرضه‌کنندگان خدمات

- ❖ به گردشگران و بازدیدکنندگان با هر ملیت، فرهنگ، نژاد و رنگ، و دین و مذهب احترام می‌گذاریم.
- ❖ تمامی امکانات و خدمات را برای آسایش و آرامش گردشگران و بازدیدکنندگان فراهم می‌نماییم.
- ❖ در تعامل با گردشگران و ارائه خدمات به آنها، به ظرفیت تحمل طبیعی و فرهنگی استقرارگاه‌های عشایر کوچنده توجه می‌کنیم.
- ❖ محصولات و تولیدات بومی عشایر کوچنده را به گردشگران عرضه می‌کنیم.
- ❖ تلاش می‌کنیم که در ارائه‌ی خدمات، ارتقای هویت و میراث طبیعی و فرهنگی عشایر کوچنده، در اولویت باشد.

- ❖ در خرید و فروش خدمات و محصولات عشایر کوچنده، قیمت‌گذاری عادلانه را سرلوحه کار قرار می‌دهیم.
- ❖ از نیروی انسانی عشایری (عشایر کوچنده) برای ارائه خدمات استفاده می‌نماییم.
- ❖ تمامی اقدامات و دستورالعمل‌های الزامی جهت مدیریت پسماند و فاضلاب استقرارگاه‌های عشایر کوچنده را رعایت می‌نماییم.
- ❖ در ارائه خدمات و محصولات، بهداشت و ایمنی را رعایت می‌نماییم.
- ❖ در ارائه خدمات و محصولات، از عناصر ضدفرهنگ-هویت و محیط‌زیست عشایر کوچنده و کل جامعه، استفاده نمی‌نماییم.
- ❖ در برنامه‌ریزی توسعه و صیانت از عشایر کوچنده، مشارکت فعال دارم.

(د) منشور حاکمیت

- ❖ متعهد می‌شویم که برنامه ارزیابی اثرات و ارزشیابی استقرارگاه‌های گردشگری عشایر کوچنده را به طور مستمر طراحی و اجرا نماییم.
- ❖ متعهد می‌شویم که در طراحی الگوی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، هویت و فرهنگ عشایر کوچنده را محترم شمرده و هیچ تغییری در آن ایجاد ننماییم.
- ❖ متعهد می‌شویم، الگویی از گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد را طراحی و اجرا نماییم که اولویت آن عدالت توزیعی، رویه‌ای و تعاملی باشد.
- ❖ متعهد می‌شویم که برای پایداری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، اقدامات توانمندساز برای عشایر کوچنده انجام دهیم.
- ❖ متعهد می‌شویم که برای پایداری گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد، دوره‌های آموزشی مستمر برای عشایر کوچنده برگزار نماییم.
- ❖ متعهد می‌شویم که به دنبال کالایی شدن و تجاری شدن هویت طبیعی و فرهنگی عشایر نیستیم.

۲- شیوه‌نامه اجرایی گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد

ماده ۱- مقدمه

به منظور شفافیت و سهولت در اجرای طرح توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد جهت تنوع‌بخشی به معیشت عشایر، به شرح ذیل تهیه و تدوین گردید تا عوامل اجرایی اعم از مسئولین و کارشناسان محترم امور عشایر در ستاد و استان و نیز اشخاص بهره‌بردار از این برنامه با در نظر گرفتن منابع مالی مورد نظر و با توجه به پتانسیل‌ها و امکانات موجود در جهت تحقق اهداف اقدام نمایند.

ماده ۲- هدف

- کمک به توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی خانوارهای عشایر؛
- برنامه‌ریزی برای توسعه و گسترش گردشگری جامعه‌بنیاد و مبتنی بر محیط زیست پایدار؛

- شناساندن ویژگی‌های زندگی، فعالیت‌ها، موارث فرهنگی و معنوی عشایر و گسترش روابط و تعاملات اجتماعی- فرهنگی بین عشایر و گردشگران؛
- کمک به شناسایی، حفظ و صیانت و بازتولید میراث معنوی، مراسم و آئین‌های قومی- بومی و ارزش- های فرهنگی اصیل عشایری؛
- شناسایی و معرفی ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری مناطق عشایری و تنوع بخشی به فعالیت‌ها و منابع درآمدی و افزایش سطح اشتغال، درآمد و رفاه خانوارهای عشایری؛
- توسعه اقامتگاه‌های بومگردی به منظور فراهم نمودن بستر لازم جهت افزایش ظرفیت‌های اقامتی و پذیرایی با معرفی تنوع فرهنگی شامل ساختار اجتماعی و غذاهای محلی، موسیقی سنتی جامعه عشایری و ...؛
- اجرای برنامه‌های متنوع گردشگری، متناسب با شرایط و مقتضیات اجتماعی- فرهنگی و محیط زیست مناطق عشایری؛
- گسترش زیربناها و خدمات مربوط به حوزه گردشگری در جوامع عشایری؛
- حمایت از ظرفیت‌های جوامع محلی در زمینه معرفی و تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی در راستای ایجاد اشتغال مولد و توسعه گردشگری؛
- حمایت از ایجاد اکوموزه‌های عشایری در جهت معرفی و تبلیغ هویت فرهنگی، اجتماعی و آداب و رسوم جوامع عشایری کشور؛
- بهبود فرآیندها و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای آموزش جوامع محلی به منظور توانمندسازی عشایر در جهت مشارکت در فعالیت‌های گردشگری.

ماده ۳- دامنه کاربرد

تمام استان‌های کشور که دارای ساختار اداری امور عشایر بوده و از نظر نتایج سرشماری مرکز آمار ایران سال ۱۴۰۰، مبتنی بر سرشماری ثبتی-مبنایی، دارای جمعیت عشایری (عشایر کوچنده) هستند.

ماده ۴- تعاریف مفاهیم و واژگان

در این دستورالعمل، واژگان و مفاهیم زیر به شرح تعریف ارائه شده مورد استفاده قرار می‌گیرند.

عشایر کوچنده: "عشایر" نامیده شده، و طبق تعریف مرکز ملی آمار، مردمی هستند که دارای سه ویژگی باشند: ساختار اجتماعی قبیله‌ای؛ اتکای معاش به دامداری؛ و شیوه زندگی شبانی یا کوچ.

گردشگر: فردی که محیط معمول زندگی و کار خود را، به اختیار، بیشتر از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال تمام، با اهداف تفریحی، ماجراجویی، بازدید، تجربه‌اندوزی، تجارت، آموزش و ... ترک می‌کند، در مقصد اقامت شبانه دارد و بدون کسب درآمد از مقصد به محیط زندگی خود بازمی‌گردد.

بازدیدکننده: فردی که محیط معمول زندگی و کار خود را، به اختیار، کمتر از ۲۴ ساعت، با اهداف تفریحی، ماجراجویی، بازدید، تجربه‌اندوزی، تجارت، آموزش و ... ترک می‌کند و بدون اقامت شبانه در مقصد و نیز کسب درآمد از آنجا، به محیط زندگی خود بازمی‌گردد.

گردشگری: طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)، «تمام مسافرت‌هایی که با اهداف مختلف، منجر به اقامت حداقل یک‌شبه در مقصد شود، اما مدت زمان دور بودن از منزل نباید بیش از یکسال متوالی باشد».

رویکرد برنامه‌ریزی جامعه‌بنیاد: در این رویکرد، جامعه‌ی محلی باید درگیر فرآیند برنامه‌ریزی تا اجرا شود. این رویکرد، ابزاری جهت حفظ منابع طبیعی و فرهنگی (انسان‌ساخت)، توسعه‌ی جامعه از طریق توانمندسازی و در ارتباط نزدیک با رویکرد توسعه‌ی پایدار است.

گردشگری جامعه‌بنیاد: نوعی گردشگری که پایداری فرهنگی، اجتماعی، و زیست‌محیطی را مدنظر داشته، برای و به وسیله‌ی جامعه محلی، مدیریت و مالکیت می‌شود و هدف از آن قادر ساختن بازدیدکنندگان به افزایش دانش و آگاهی‌شان درباره‌ی جامعه‌ی و روش‌های زندگی در آن است

گردشگری عشایری: تلفیقی از اکوتوریسم و گردشگری فرهنگی و هرگونه سفر یا گردش در پهنه‌ی جغرافیایی قلمرو زیستی جامعه عشایری، به منظور بهره‌گیری گردشگر از جاذبه‌های طبیعی و آشنایی با خصایص فرهنگی این قشر می‌باشد.

گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد: نوعی از گردشگری طبیعی-فرهنگی و تجربه‌بنیاد است که سفر در قلمروی زیستی عشایر کوچنده (به عنوان ارائه‌دهندگان خدمات)، به منظور بهره‌گیری از تمام جنبه‌های قابل عرضه، نمایشی و مشارکتی زندگی این جامعه شامل شرایط عینی زندگی، گشت‌های عشایری، رویدادهای عشایری، خدمات و تاسیسات ویژه را در بر می‌گیرد و سازوکاری برای احیا، حفظ، تقویت و توسعه بنیان‌های اقتصادی-اجتماعی، منابع طبیعی و نیز توانمندسازی، تاب‌آورسازی جامعه‌ی عشایری و در ارتباط نزدیک با رویکرد توسعه‌ی پایدار است.

مسیرهای (محورهای) عشایری: رابط بین فضاهای گردشگری با گردشگران، مسیر یا محور گردشگری است؛ لذا می‌بایست برای دسترسی مناسب گردشگران به خدمات در مناطق عشایری و کسب رضایتمندی آنها، اماکن گردشگری از لحاظ کمیّت و کیفیت خدمات که به نوعی زیربنای توسعه گردشگری است، شناسایی و سازماندهی شوند.

رویدادهای عشایری: به عنوان یکی از گونه‌های گردشگری رویداد مبتنی بر علایق ویژه شناخته می‌شود که می‌تواند مواردی از قبیل عرف و عادات، باورها، آئین‌های ایلی، بومی، محلی، جشن‌ها و اعیاد، سوگواری‌ها، بازی‌ها، مراسم‌ها، تعاملات و ارتباطات درونی و میانی و ... جامعه‌ی عشایری را در بر گیرد.

مجموعه خدمات گردشگری عشایری: شامل خدمات حمل‌ونقل، اقامت، تغذیه، خرید سوغات و صنایع‌دستی، بیمه، راهنما و ... توسط عشایر در مناطق عشایری می‌باشد.

تاسیسات ویژه عشایری: جاذبه‌ها، محصولات و خدماتی که به طور خاص برای تنوع‌بخشی به معیشت عشایر و بر مبنای توسعه‌ی گردشگری راهاندازی و ایجاد شده است.

ذینفعان گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد: افراد، گروه‌ها و سازمان‌هایی که منافعی (سهمی) دارند و پتانسیل تاثیرگذاری بر اقدامات و اهداف یک سازمان، پروژه و یا جهت سیاسی را دارند.

شرکت تعاونی عشایری: تشکلی است که با استفاده از سرمایه اعضا (عشایر) نسبت به ارائه خدمات در خصوص تهیه و توزیع کالاهای ضروری، نهاده‌های تولیدی، بازاریابی و بازاریابی محصولات عشایری و ... برای عشایر تشکیل گردیده است.

اتحادیه تعاونی‌های عشایری: اتحادیه نامیده شده، تشکلی است که با همیاری و مشارکت تعدادی از شرکت‌های تعاونی یا اتحادیه‌های استانی تعاونی‌های عشایری تشکیل شده است که در سطح استان‌ها متشکل از شرکت‌های تعاونی استان، تحت عنوان اتحادیه عشایری استان و در سطح کشور تحت عنوان اتحادیه مرکزی تعاونی‌های عشایری (اتحادیه دامداران متحرک ایرانیان) فعالیت می‌نماید.

سازمان: منظور سازمان امور عشایر ایران، ادارات کل، مدیریت امور و اداره عشایری در استان‌ها می‌باشد.

میراث: منظور وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و واحدهای تابعه در استانها است.

آموزش: آموزش‌های مورد نیازی است که تحت نظر کارشناسان فن، صورت می‌پذیرد.

ماده ۵- شرح کلی فعالیت‌ها و مسئولیت‌ها

- تشکیل میز توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد در ستاد و امور عشایر استان؛
- تشکیل کارگروه سیاستگذاری مسئولین و کارشناسان ستاد سازمان و امور عشایر استان؛
- برگزاری و تشکیل جلسات توجیهی برای مسئولین و کارشناسان ستاد سازمان و امور عشایر استان؛
- تشکیل کارگروه ملی توسعه گردشگری عشایری با محوریت سازمان و وزارت میراث (معاونت گردشگری و میراث فرهنگی) و با مشارکت بخش‌های تعاونی و خصوصی فعال در این بخش و سایر ذینفعان در سطح ملی و استانی به منظور هماهنگی و راهبری برنامه؛
- شناسایی و معرفی، اولویت‌بندی و طراحی محصول برای مسیرهای عشایری مبتنی بر توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛
- شناسایی و معرفی، ثبت، اولویت‌بندی و طراحی محصول برای رویدادهای عشایری مبتنی بر توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد در قالب تقویم رویدادهای عشایری با همکاری کارگروه ملی توسعه گردشگری عشایری؛
- شناسایی و معرفی، سطح‌بندی و امتیازدهی به خدمات عشایری و ارائه‌دهندگان خدمات مبتنی بر توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد با همکاری کارگروه ملی توسعه گردشگری عشایری؛
- شناسایی و معرفی، طراحی و راه‌اندازی تاسیسات ویژه عشایری مبتنی بر توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد با همکاری کارگروه ملی توسعه گردشگری عشایری؛
- نیازسنجی، طراحی و برگزاری دوره‌های آموزشی و تسهیلگری برای توسعه گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد؛

ماده ۶- وظایف و فعالیت‌های پیش‌بینی شده برای میراث و سازمان

۶-۱- وظایف میراث

- تهیه برنامه سیاستی - اجرایی (برنامه جامع) توسعه گردشگری عشایری و نظارت بر اجرای آن؛

- تهیه، تصویب و ابلاغ طرح‌ها، برنامه‌ها، ضوابط و دستورالعمل‌های اجرایی مورد نیاز؛
- ایجاد هماهنگی و فراهم نمودن زمینه همکاری بین نهادها، سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی دولتی و غیردولتی مرتبط با توسعه گردشگری عشایری؛
- بررسی و مطالعه ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و پتانسیل‌های گردشگری جامعه عشایری؛
- انجام طرح‌های مطالعاتی- اجرایی تهیه طرح‌های توسعه گردشگری عشایری
- تسهیل مقررات حمایت از گسترش فعالیت‌های گردشگری عشایری و ارائه تسهیلات ارزان قیمت به منظور توسعه این فعالیت در مناطق عشایری کشور از طریق توانمندسازی جوامع محلی و مشارکت بخش خصوصی؛
- انجام فعالیت‌های تبلیغی، بازاریابی و معرفی جاذبه‌های جوامع عشایری برای جذب گردشگر داخلی و خارجی؛
- فراهم نمودن زمینه توسعه اقامتگاه‌های بومگردی، دهکده‌های عشایری و اکوکمپ‌های سازگار با ویژگی‌های فرهنگی و زیست‌محیطی مناطق عشایری کشور؛
- حمایت از مطالعات امکان‌سنجی و مکان‌یابی توسعه گردشگری و مراکز حفظ آثار و فرهنگ ایلی متناسب با جمعیت عشایری؛
- حمایت از ظرفیت جوامع محلی در زمینه توسعه گردشگری؛
- توانمندسازی جوامع عشایری برای توسعه همه‌جانبه و معیشت پایدار و فراهم آوردن زمینه برای ارتقای سطح مشارکت، بهبود فرآیندها، ایجاد زیرساخت‌های لازم و آموزش فعالیت‌های مرتبط با گردشگری جوامع عشایری؛

۶-۲- وظایف سازمان

- برگزاری نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و همایش‌ها به منظور معرفی توانمندی‌های فرهنگی، جاذبه‌های گردشگری عشایر کشور به صورت شهرستانی، استانی، ملی و بین‌المللی در قالب تقویم زمانی مشخص؛
- سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری عشایری
- کمک به ثبت، مستندسازی و حفظ میراث مادی، معنوی و ارزش‌های فرهنگی اصیل و صنایع دستی عشایر به ویژه در حوزه سبک زندگی؛
- مشارکت در شناسایی، مطالعه و مستند کردن عناصر فرهنگی، هنری، بومی، گویش‌ها و لهجه‌های محلی، مناسک و آیین‌های بومی و محلی، موسیقی، ادبیات صنایع دستی موجود و در حال فراموشی عشایری؛
- تحقیق، تدوین و نشر دانش بومی عشایر؛

- کمک به ایجاد، راه‌اندازی و تقویت خانه‌های فرهنگ عشایری به عنوان مراکز کارافرینی صنایع‌دستی و دیگر فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری در استان‌ها و شهرستان‌های عشایری؛
- شناسایی، مطالعه و ثبت کوچ و ایله‌های عشایری به عنوان میراث معنوی کشور؛
- مشارکت در ایجاد و راه‌اندازی موزه‌های فرهنگی و گردشگری عشایری در شهرستان‌ها و استان‌های عشایری؛
- ایجاد پایگاه اطلاع‌رسانی و تهیه اطلس فرهنگی و گردشگری عشایر ایران در سطح استانی و ملی؛
- شناسایی و مطالعه‌ی جامع پتانسیل‌های فرهنگی، نقاط مستعد و جاذبه‌های گردشگری عشایری؛
- حمایت و کمک به ایجاد، توسعه و ساماندهی تشکل‌های بومی گردشگری عشایری؛
- حمایت و کمک به ایجاد دهکده‌های گردشگری عشایری در مناطق مستعد عشایری؛
- حمایت و کمک به ایجاد اقامتگاه‌ها و اتراق‌های گردشگری در مناطق عشایری؛
- ارایه مشوق‌ها و تسهیلات لازم برای حمایت از بخش غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری عشایری؛
- حمایت از ارائه آموزش‌های مرتبط با خدمات گردشگری برای جوامع محلی؛

۶-۳- گروه پایش، نظارت و ارزیابی

- اصلاح، بازنگری و به‌هنگام نمودن فرآیندها؛
- پایش و ارزیابی اقدامات انجام شده؛
- ۱- نظارت و بازدید دوره ای از امکانات و خدمات در تمامی مراحل اجرای طرح توسط سازمان های ذیربط متناسب با وظیفه؛
- ۲- ارائه گزارش دوره ای توسط نمایندگان ناظر؛
- ۳- ارزیابی عملکرد و ارائه بازخورد به مسئولین و مجریان به منظور رفع مشکلات و انجام حمایت‌های لازم؛

ماده ۷- زمان‌بندی اجرایی

زمان‌بندی اجرایی طرح‌ها و پروژه‌ها در چارچوب میز گردشگری به شرح زیر در جدول (۱) ارائه شده‌اند.

جدول (۱) - زمان‌بندی اجرایی طرح‌ها و پروژه‌ها در چارچوب میز گردشگری

ردیف	عنوان	مدت زمان اجرا
۱	جلسات توجیهی	۱ هفته
	جمع‌آوری اطلاعات	۴ هفته
۲	راه‌اندازی پروژه گردشگری	متناسب با مقتضیات فرایند اجرا
۳	آموزش و تسهیلگری	در دو سطح سازمانی-اداری (۲ جلسه) و جامعه‌ی عشایری (۲ جلسه)
۵	تعاملات سازمانی	تمام طول فرآیند
۶	نظارت و ارزیابی	تمام طول فرآیند

ماده ۸- ضوابط اجرای طرح

- اجرای کلیه مراحل عملیاتی، فنی، نظارتی، آموزشی، ترویجی و ... در رابطه با اجرای طرح، طبق ضوابط و مقررات میراث و گام های اجرایی مشخص شده در بند ۹ فصل یک (صفحه ۲۴ و ۲۵ طرح حاضر)؛
- همکاری لازم با کارشناسان و بازرسان اعزامی از سوی میراث، سازمان و واحدهای تابعه استان و شهرستان؛
- نظارت بر روند اجرا.

۳- طراحی دوره های آموزشی مورد نیاز برای توسعه گردشگری عشایری جامعه بنیاد

تمامی افرادی که به هر نوع در حوزه گردشگری عشایری جامعه بنیاد مشغول به ارائه خدمت هستند و خواهند شد، موظف به گذراندن دوره های آموزشی مرتبط با این حوزه علمی هستند. این افراد در ۳ گروه اصلی تقسیم بندی می شوند و بر اساس اطلاعات پایه، دوره های آموزشی مرتبط را خواهند گذراند. گروه های شغلی زیرمجموعه ای هر گروه، تعداد ساعت آموزشی مصوب و عناوین اصلی آموزش های لازم برای هر گروه در جدول (۲) بیان شده است.

جدول (۲) - گروه هایی که آموزش نیاز دارند

گروه اصلی	گروه های شغلی فرعی	تعداد ساعت مصوب بدو فعالیت	تعداد ساعت بازآموزی (سالانه)
عوامل اجرایی سازمانی	مسئولین میز گردشگری امور عشایر استان	۸ ساعت (نظری)	۳ ساعت (نظری)
	مسئولین میز گردشگری تشکلهای و تعاونی ها	۱۲ ساعت (نظری)	۲ ساعت (نظری)
میزبان	خانواده های ذینفع عشایری	۸ ساعت (نظری)	۴ ساعت (نظری)
راهنمایان	بَلَد محلی	۵ ساعت (نظری) ۵ ساعت (عملی)	۲ ساعت (نظری)
	راهنمای گردشگری عشایری*	۱۰ ساعت (نظری) ۱۰ ساعت (عملی)	۲ ساعت (نظری)
* افرادی که دوره های آموزشی "راهنمای ایرانگردی و جهانگردی" یا "راهنمای طبیعت گردی" را گذرانده باشند (دارای کارت باشند)، می توانند با گذراندن دوره ای آموزشی راهنمایان گردشگری عشایری (۱۰ ساعت نظری-۱۰ ساعت عملی)، می توانند مجوز راهنمای گردشگری عشایری را دریافت نمایند.			

آموزش های بدو فعالیت، آموزش های اولیه در حوزه گردشگری عشایری جامعه محور و آموزش های حین فعالیت، آموزش هایی هستند که متقاضیان باید سالانه آنها را بگذرانند. سرفصل های دوره های مذکور برای هر گروه شغلی در جدول (۳) ذکر شده اند. مسئول برگزاری دوره های آموزشی ویژه مسئولین میز گردشگری امور عشایر استان و تشکلهای و تعاونی ها، سازمان امور عشایری، دفتر برنامه ریزی و آموزشی معاونت گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و موسسات مورد تایید این دو دستگاه خواهند بود. دوره های آموزشی مصوب به دو صورت حضوری و برخط قابل انجام است.

جدول (۳) - سرفصل‌های دوره‌های آموزشی

گروه‌های	عنوان دوره	سرفصل‌های دوره
مسئولین میز گردشگری امور عشایر استان	آشنایی با گردشگری عشایری جامعه‌محور	- مقدمه‌ای بر صنعت گردشگری؛ - شناخت جامعه عشایری؛ - بررسی دستورالعمل‌ها و اسناد بالادستی؛ - آشنایی با فعالیت‌های اصلی و شناخت مراحل اجرایی طرح در چارچوب میز گردشگری.
مسئولین میز گردشگری تشک‌ها و تعاونی‌ها	آشنایی با کسب‌وکار گردشگری عشایری جامعه‌محور	- آشنایی با محورها و مسیرهای گردشگری عشایری (طراحی مسیر)؛ - آشنایی با رویدادهای عشایری (صفر تا صد طراحی مسیر)؛ - آشنایی با ساختار مالی گردشگری عشایری جامعه‌محور (ساختار هزینه‌ها و جریان‌های درآمدی)؛ - تدوین بوم مدل کسب‌وکار در گردشگری عشایری جامعه‌بنیاد مبتنی بر چارچوب میز گردشگری.
	بازاریابی گشردشگری عشایری جامعه محور	- آشنایی با بازاریابی و بازار عرضه خدمات و محصولات عشایری؛ - سیستم بازار گردشگری و بازاریابی گردشگری عشایری.
خانواده‌های ذینفع عشایری	اصول میزبانی (پذیرایی و تشریفات)	- اصول اولیه میهمان‌نوازی و استقبال؛ - آشنایی با اصول ایمنی و امنیت؛ - آشنایی با اصول اولیه بهداشت سفر؛ - مدیریت بحران و پدافند غیرعامل.
بَلَد محلی	مواجهه	- اصول اولیه میهمان‌نوازی و استقبال؛ - آشنایی با اصول ایمنی و امنیت؛ - آشنایی با اصول اولیه بهداشت سفر؛ - مدیریت بحران و پدافند غیرعامل.
راهنمای گردشگری عشایری	آشنایی با گردشگری عشایری جامعه‌محور	- شناخت جامعه عشایری؛ - آشنایی با میراث (مادی و معنوی) عشایری؛ - آشنایی با رویدادهای عشایری؛

۴- اعتبارات و تسهیلات مورد نیاز طرح

متناسب با تعداد جمعیت، طرح‌های مطالعاتی موجود و ظرفیت‌های گردشگری طبیعی و فرهنگی مناطق عشایری استان‌ها، برای هر استان بین ۱ تا ۳ مسیر یا محور گردشگری عشایری، ۳ تا ۵ رویداد عشایری، ۱ تا ۳ سایت گردشگری عشایری (کمپ، دهکده، اقامتگاه، مجموعه تفریحی و ...) طراحی و ایجاد خواهد شد. برای این منظور از سه منبع زیر می‌توان موارد مورد نیاز را تامین مالی نمود:

- بند (ز) تبصره ۹،
- بند (ب) تبصره ۱۴؛
- بند (ب) تبصره ۱۸.

منابع

- احمدی‌ثانی، ناصر، بابایی کفاکی، ساسان، متاجی، اسدالله، رزاق‌نیا، لیدا. (۱۳۹۵). بررسی امکان برنامه‌ریزی استفاده چندمنظوره از مناطق جنگلی زاگرس، **جنگل و فرآورده‌های چوب**، ۴۹(۴)، صص ۷۳۵-۷۴۵.
- آزادی، یونس، گرکانی، سید امیرحسین و آزادی، زیور. (۱۳۹۵). ارزیابی طرح‌های اسکان عشایر با تأکید بر نگرش اسکان‌یافتگان (نمونه موردی: سایت تلخاب استان ایلام)، **مسکن و محیط روستا**، ۳۵(۱۵۶)، صص ۶۷-۸۰.
- اسلامی، نازنین. (۱۳۹۴). **توسعه گردشگری جامعه‌محور تالاب انزلی، راهکاری جهت ارتقا اکوتوریسم پایدار در ایران**، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی، تهران: مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.
- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ پورطاهری، مهدی؛ و آقامحمدی، مهدی. (۱۳۹۰). نقش مناطق نمونه گردشگری در توسعه مناطق عشایری (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری الوند شهرستان همدان)، **گردشگری و توسعه**، ۱۱(۱)، صص ۵۹-۷۵.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی. (۱۳۹۰). **گردشگری (ماهیت و مفاهیم)**، چاپ ششم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین. (۱۳۸۲). گردشگری و تبارشناسی، **تحقیقات جغرافیایی**، شماره ۶۳ و ۶۴.
- توکلی، جعفر و ضیاءتوانا، محمدحسن. (۱۳۸۸). پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری، **روستا و توسعه**، شماره ۱، صص ۵۳-۸۶.
- حسین‌زاده، علی‌حسین، ایدر، نبی‌اله و ساکی، مها. (۱۳۹۰). توسعه پایدار عشایر. **مطالعات ایلات و عشایر**، ۱۱(۱)، صص ۶۷-۸۶.
- حیاتی، داریوش. (۱۳۸۵). تحلیل بر پیامدها و راهکارهای گزیده شده اسکان عشایر در ایران با نگرشی بر تجربه دشت بکان فارس، **مطالعات اجتماعی ایران**، ۱۱(۱)، صص ۶۷-۹۹.
- زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۹۳). توسعه پایدار، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- سازمان امور عشایری. (۱۳۹۶). **آیین‌نامه ساماندهی عشایر، تصویب‌نامه هیئت وزیران به انضمام مصوبات شورای عالی عشایر در سال‌های ۹۵-۱۳۸۸**، تهران: سازمان امور عشایر ایران.
- سازمان امور عشایری. (۱۳۹۶). **آیین‌نامه ساماندهی عشایر، تصویب‌نامه هیئت وزیران به انضمام مصوبات شورای عالی عشایر در سال‌های ۹۵-۱۳۸۸**، تهران: سازمان امور عشایر ایران.
- سازمان جهانی جهانگردی. (۱۳۷۹). **برنامه‌ریزی ملی و منطقه‌ای جهانگردی**، ترجمه دکتر محمود عبدالله‌زاده، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سقایی، مهدی. (۱۳۸۶). گردشگری عشایری (تبیین یک الگوی فضایی)، **فضای جغرافیایی**، شماره ۱۷: ۱۹۳-۲۱۲.
- شاطری، مفید و حجی‌پور، محمد. (۱۳۹۳). اثرات اقتصادی اجتماعی طرح‌های اسکان بر جوامع عشایری (مطالعه موردی شهرک نازدشت سرپیشه در استان خراسان جنوبی)، **نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی**، ۳(۲)، صص ۱۷-۲۹.
- شکاری، فاطمه. (۱۳۹۷). **چارچوبی برای تاب‌آوری معیشت اجتماعات محلی عشایری در مقصدهای گردشگری: مطالعه موردی عشایر کوچرو استان فارس**، رساله دکتری انتشارنیافته رشته مدیریت گردشگری، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری، استاد راهنما: دکتر محمود ضیائی و استادان مشاور: دکتر محمود جمعه‌پور و دکتر ابوالحسن ققیهی.
- طهماسبی، سیامک، پدری، سیدعلی و رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۴). روند تغییرات معیشتی-زیستی در زیست‌بوم‌های عشایری با رویکرد پایداری محیط (مطالعه‌ی موردی: زیست‌بوم طایفه‌ی فارسیمدان، استان فارس). **جغرافیا و پایداری محیط**، ۵(۴)، صص ۶۵-۸۶.
- فاضل‌بخششی، فرشته. (۱۳۹۰). **الگوی توسعه‌ی گردشگری جامعه‌محور ایران**، همایش ملی مدیریت و توسعه گردشگری، چالش‌ها و راهکارها، تهران: دانشگاه صنعتی شریف، مهرماه ۱۳۹۰.
- فراهانی، فاطمه و صیامیان‌گرچی، ابوالفضل. (۱۳۹۳). عشایر قشقایی: فرصتی برای توسعه گردشگری هنری عشایری ایران، **پژوهش هنر**، ۲(۸)، ۱۳۷-۱۴۵.
- قاسمی، محمد. (۱۳۹۰). گردشگری به عنوان یک سیستم: نمونه مشهد. **جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای**، شماره ۱۷، صص ۱-۳۰.

- قدیری معصوم، مجتبی، استعلاجی، علیرضا و پاژکی، معصومه. (۱۳۸۹). *گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کرکه‌آبادی، زینب و حسینی، حمید. (۱۳۹۰). بررسی پتانسیل‌های کارآفرینی گردشگری در جامعه عشایری ایران. *کار و جامعه*، شماره ۱۲۰-۱۲۱، صص ۳۷-۵۰.
- محمدی، سعدی، طلعتی، مرضیه، اسدی، سیوان، منوچهری، سوران (۱۳۹۷). تبیین اثرات گسترش گردشگری در تغییر سطح معیشت روستاهای کوهستانی مطالعه موردی: دهستان اورامان-غرب استان کردستان، *تحقیقات جغرافیایی*، ۳۳(۱)، صص ۲۰۸-۱۹۱.
- مرادعلیان، ماریا. (۱۳۹۵). *بررسی قابلیت‌های گردشگری عشایری استان سمنان (مطالعه‌ی موردی: عشایر ایل سنگسر)*، پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد مدیریت گردشگری گرایش بازاریابی، دانشکده گردشگری، موسسه آموزش عالی حکیم جرجانی، استاد راهنما دکتر محمدباقر مسعودی، استاد مشاور: مهدی سقایی.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۹). *خلاصه نتایج ثبت پایه جمعیت عشایر کوچنده کشور*، تهران: مرکز آمار ایران.
- مشیری، سید رحیم. (۱۳۷۲). *جغرافیای کوچ‌نشینی (مبانی و ایران)*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- مهدوی، مسعود، رضایی، پژمان و خانی، فضیله. (۱۳۸۸). سنجش نگرش عشایر اسکان‌یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری، *روستا و توسعه*، ۱۲(۳)، صص ۱۳۷-۱۶۲.
- میرواحدی، سیدسعید و اسفندیاری بیات، الهام. (۱۳۹۵). بررسی پتانسیل کارآفرینی گردشگری فرهنگی در جامعه عشایر قشقایی ایران. *گردشگری و توسعه*، ۵(۳)، صص ۶۲-۷۸.
- Annamoradnejad, R. & Lotfi, S. (2010). Demographic Changes of Nomadic Communities in Iran (1956–2008). *Asian Population Studies*, 6(3), 335-345. <https://doi.org/10.1080/17441730.2010.512764>.
- Buultjens, J., Ratnayake, I. & Gnanapala, A. C. (2017). Sri Lankan tourism development and implications for resilience. In R. W. Butler (ed.), (R. W. Butler, ed.), *Tourism and resilience* (pp. 83-95). Wallingford: CABI.
- Gunn, C. A. (2002). *Tourism planning*, Routledge.
- Holden, A. (2000). *Environment and Tourism*, Routledge.
- Leiper, N. (2004). *Tourism management* (3rd ed.). French Forest: Pearson Education Australia.
- Morse, S. & McNamara, N. (2013). *Sustainable Livelihood Approach, A Critique of Theory and Practice*, Springer press.
- Munt, I. (1994). The 'Other' Postmodern Tourism: Culture, Travel and the New Middle Classes. *Theory, Culture & Society*, 11(3), 101-123. <https://doi.org/10.1177/026327694011003005>.
- Speranza, C. I., Wiesmann, U. & Rist, S. (2014). An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social-ecological dynamics. *Global Environmental Change*, Vol. 28, 109-119. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.005>.
- Tanner, T., Lewis, D., Wrathall, D., Bronen, R., Cradock-Henry, N., Huq, S. ... Thomalla, F. (2015). Livelihood resilience in the face of climate change. *Nature Climate Change*, 5(1), 23-26. <https://doi.org/10.1038/nclimate2431>.

پیوست‌ها

پیوست ۱- دستورالعمل تشکیل کارگروه توسعه گردشگری عشایری

ماده (۱): اهداف کارگروه

- (الف) توسعه و تعالی اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی خانوارهای عشایری؛
- (ب) سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای توسعه و گسترش گردشگری جامعه‌محور مبتنی بر محیط‌زیست پایدار؛
- (ج) شناساندن ویژگی‌های زندگی، فعالیت‌ها، میراث فرهنگی و معنوی عشایر و گسترش روابط و تعاملات اجتماعی-فرهنگی بین عشایر و گردشگران؛
- (د) کمک به شناسایی، حفظ و صیانت و نیز بازتولید میراث معنوی، مراسم و آیین‌های قومی-بومی و ارزش‌های فرهنگی اصیل عشایر؛
- (ه) شناسایی و معرفی ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری مناطق عشایری و تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها و منابع درآمدی و افزایش سطح اشتغال، درآمد و رفاه خانوارهای عشایری؛
- (و) توسعه‌ی اقامتگاه‌های بومگردی به منظور فراهم نمودن بستر لازم جهت افزایش ظرفیت‌های اقامتی و پذیرایی با معرفی تنوع فرهنگی شامل ساختار اجتماعی و غذاهای محلی، موسیقی سنتی جامعه‌ی عشایری و غیره؛
- (ز) شفاف‌سازی وظایف و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در موضوع گردشگری عشایری؛
- (ح) اجرای برنامه‌های متنوع گردشگری، مناسب با شرایط مقتضیات اجتماعی-فرهنگی و محیط‌زیستی مناطق عشایری.

ماده (۲): وظایف کارگروه

- (الف) تهیه برنامه اجرایی (برنامه جامع) توسعه‌ی گردشگری عشایری و نظارت بر اجرای آن؛
- (ب) تهیه، تصویب و ابلاغ طرح‌ها، برنامه‌ها، ضوابط و دستورالعمل‌های اجرایی مورد نیاز؛
- (ج) ایجاد هماهنگی و فراهم نمودن زمینه همکاری بین نهادهای سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی دولتی و غیردولتی مرتبط با توسعه‌ی گردشگری عشایری؛
- (د) بررسی و مطالعه‌ی ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و پتانسیل‌های گردشگری جامعه عشایری؛
- (ه) تسهیل مقررات حمایت از گسترش فعالیت‌های گردشگری عشایری و ارائه‌ی تسهیلات ارزان قیمت به منظور توسعه‌ی این فعالیت در مناطق عشایری کشور از طریق توانمندسازی جوامع محلی و مشارکت بخش خصوصی؛
- (و) انجام فعالیت‌های تبلیغی، بازاریابی و معرفی جاذبه‌های جوامع عشایری برای جذب گردشگر داخلی و خارجی؛
- (ز) فراهم نمودن زمینه‌ی توسعه‌ی اقامتگاه‌های بومگردی، دهکده‌های عشایری و اکوکمپ‌های سازگار با ویژگی‌های فرهنگی و زیست‌محیطی مناطق عشایری کشور؛
- (ح) حمایت از مطالعات امکانسنجی و مکان‌یابی مراکز حفظ آثار و فرهنگ ایلی متناسب با جمعیت عشایری؛
- (ط) حمایت از ظرفیت جوامع محلی در زمینه‌ی توسعه‌ی گردشگری؛

ی) توانمندسازی جوامع عشایری برای توسعه همه‌جانبه و معیشت پایدار و فراهم آوردن زمینه برای ارتقای سطح مشارکت، بهبود فرآیندها، ایجاد زیرساخت‌های لازم و آموزش فعالیت‌های مرتبط با گردشگری جوامع عشایری؛

ک) تعریف و ابلاغ وظایف و نظارت بر عملکرد کمیته‌های توسعه گردشگری عشایر در استان‌ها.

ماده (۳): ترکیب اعضای کارگروه

- ۱) رئیس: معاون گردشگری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری؛
- ۲) نائب رئیس: رئیس سازمان امور عشایری ایران؛
- ۳) دبیر کارگروه: مدیرکل دفتر همکاری و توافقات ملی گردشگری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری؛
- ۴) عضو: مدیرکل دفتر آموزش و حمایت از تولید معاونت صنایع‌دستی و هنرهای سنتی؛
- ۵) عضو: مدیرکل دفتر ساماندهی و هماهنگی امور عشایر سازمان امور عشایری ایران؛
- ۶) عضو: مدیرکل دفتر مطالعات جامع امور عشایر سازمان امور عشایری ایران؛
- ۷) عضو: نماینده تام‌الاختیار تعاون وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (در سطح مدیرکل)؛
- ۸) عضو: نماینده صندوق بیمه اجتماعی روستاییان، کشاورزان و عشایر وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (در سطح مدیرکل)؛
- ۹) عضو: نماینده وزارت کشور (در سطح مدیرکل)؛
- ۱۰) عضو: مدیرکل دفتر امور زنان روستایی و عشایری (وزارت جهاد کشاورزی)؛
- ۱۱) عضو: نماینده معاونت برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری (در سطح مدیرکل)؛
- ۱۲) عضو: نماینده معاونت میراث فرهنگی سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری (در سطح مدیرکل)؛
- ۱۳) عضو: نماینده معاونت حقوقی، مجلس و امور استان‌های سازمان میراث فرهنگی (در سطح مدیرکل)؛
- ۱۴) عضو: مدیرعامل اتحادیه مرکزی تعاونی‌های عشایری کشور؛
- ۱۵) عضو: یک نفر صاحب‌نظر و متخصص در زمینه گردشگری عشایری به انتخاب اعضای کارگروه؛
- ۱۶) مدیران شرکت‌های خدمات مسافراتی فعال در زمینه گردشگری عشایری، اکوتوریسم و صنایع‌دستی عشایر (تعداد افراد و نحوه انتخاب آنان به پیشنهاد اعضای کارگروه).

ماده (۴): دبیرخانه و جلسات کارگروه

محل دبیرخانه در «دفتر همکاری و توافقات ملی گردشگری» معاونت گردشگری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری کشور بوده و جلسات کارگروه توسعه گردشگری عشایری به صورت «ماهانه» و با حضور حداقل یک‌دوم از اعضا تشکیل خواهد شد. تصمیمات کارگروه با توافق اکثریت نسبی معتبر خواهد بود.

تبصره: بر اساس رای و نظر اعضای کارگروه، کارگروهی متناظر در سطح استان‌های دارای عشایر کوچنده تشکیل خواهد شد.

پیوست ۲- تصویب‌نامه‌ی هیئت وزیران ۱۳۹۵/۷/۱۰: طرح ویژه‌ی ارائه‌ی خدمات فرهنگی و مذهبی به جامعه‌ی عشایری

(۱) برگزاری نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و همایش‌ها به منظور معرفی توانمندی‌های فرهنگی، جاذبه‌های گردشگری و تولیدات صنایع‌دستی عشایر کشور به صورت شهرستانی، استانی، ملی و بین‌المللی در قالب تقویم زمانی مشخص؛

(۲) برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری عشایری با تقویت و توسعه‌ی زیربنای مورد نیاز؛

(۳) تشکیل "کارگروه ملی توسعه گردشگری عشایری" با عضویت دستگاه‌های اجرایی ذیربط و با مشارکت بخش‌های تعاونی و خصوصی فعال در این بخش؛

(۴) ثبت، مستندسازی و حفظ میراث مادی، معنوی و ارزش‌های فرهنگی اصیل و صنایع‌دستی عشایر به ویژه در حوزه سبک زندگی؛

(۵) شناسایی، مطالعه و مستند کردن عناصر فرهنگی، هنری، بومی، گویش‌ها و لهجه‌های محلی، مناسک و آیین‌های بومی و محلی، موسیقی، ادبیات صنایع‌دستی موجود و در حال فراموشی عشایری؛

(۶) تحقیق، تدوین و نشر دانش بومی عشایر؛

(۷) ایجاد، راه‌اندازی و تقویت خانه‌های فرهنگ عشایری به عنوان مراکز کارافرینی صنایع‌دستی و دیگر فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری در استان‌ها و شهرستان‌های عشایری؛

(۸) شناسایی، مطالعه و ثبت کوچ و ایله‌های عشایری به عنوان میراث معنوی کشور؛

(۹) ایجاد و راه‌اندازی موزه‌های فرهنگی و گردشگری عشایری در شهرستان‌ها و استان‌های عشایری؛

(۱۰) ایجاد پایگاه اطلاع‌رسانی و تهیه اطلس فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی عشایر ایران در سطح استانی و ملی؛

(۱۱) شناسایی و مطالعه‌ی جامع پتانسیل‌های فرهنگی، نقاط مستعد و جاذبه‌های گردشگری و تولیدات صنایع‌دستی مناطق عشایری؛

(۱۲) حمایت و کمک به ایجاد، توسعه و ساماندهی تشکلهای بومی گردشگری عشایری؛

(۱۳) حمایت و کمک به ایجاد دهکده‌های توریستی و گردشگری عشایری در مناطق مستعد عشایری؛

(۱۴) حمایت و کمک به ایجاد اقامتگاه‌ها و اتراق‌های گردشگری در مناطق عشایری؛

(۱۵) ارایه مشوق‌ها و تسهیلات لازم برای حمایت از بخش غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در بخش صنایع-دستی و گردشگری عشایری؛

(۱۶) حمایت از ارایه آموزش‌های مرتبط با خدمات گردشگری و صنایع‌دستی برای جوامع محلی؛

(۱۷) ایجاد و راه‌اندازی غرفه‌های ارایه محصولات صنایع‌دستی عشایری؛

(۱۸) برنامه‌ریزی و هماهنگی لازم به منظور طراحی تقویم مشخص برگزاری نمایشگاه‌های استانی و ملی

عرضه محصولات و تولیدات صنایع‌دستی عشایر با همکاری سازمان امور عشایر ایران؛

(۱۹) حمایت از تولیدات صنایع‌دستی در مناطق عشایری و کمک به عرضه محصولات به بازارهای مصرف با

هدف کمک به اقتصاد، فرهنگ و هنر عشایری؛

(۲۰) برنامه‌ریزی، مطالعه و ارایه طرح‌های مربوط به توسعه صنایع‌دستی؛

- ۲۱) تامین و ارایه تسهیلات و منابع مالی، ایجاد صندوق حمایت و تامین نهاده‌های مورد نیاز تولید به عشایر در مشاغل مربوط به صنایع دستی؛
- ۲۲) فراهم نمودن زمینه‌ی بازاریابی (خرید و فروش - تبلیغات) محصولات تولیدی صنایع دستی جامعه‌ی عشایری و راه‌اندازی و توسعه نمایشگاه‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی؛
- ۲۳) اجرای دوره‌های آموزشی و توجیهی برای کارشناسان مرتبط با عشایر در بحث صنایع دستی؛
- ۲۴) شناسایی، مستندسازی و طبقه‌بندی صنایع دستی تولیدی عشایر و شناسنامه‌دار کردن صنایع دستی مزبور و حمایت از صنعتگران عشایر و معرفی به ادارات کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان‌ها؛
- ۲۵) ایجاد بانک جامع اطلاعات صنایع دستی و وارد نمودن اطلاعات و آمار محصولات تولیدی صنایع دستی عشایر در آن؛
- ۲۶) فراهم نمودن زمینه‌ی بیمه نمودن تولیدکنندگان و محصولات صنایع دستی جامعه عشایری؛
- ۲۷) بررسی، مطالعه و شناسایی بازارهای هدف محصولات صنایع دستی عشایری و ارائه‌ی طرح‌ها و نقشه‌های متناسب با نیازهای بازار به تولیدکنندگان صنایع دستی عشایر؛
- ۲۸) شناسایی خوشه‌های کسب و کار عشایری و برنامه‌ریزی جهت تقویت آن؛
- ۲۹) تهیه و تولید بسته‌های تبلیغاتی و فرهنگی صنایع دستی جهت معرفی و ارتقای سطح آگاهی عمومی نسبت به این صنایع؛
- ۳۰) شناساندن و معرفی پتانسیل‌ها، ویژگی‌ها و توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عشایر.

پیوست ۳- شناسنامه طرح‌های مطالعاتی گردشگری سازمان امور عشایر

گردشگری و مشارکت عشایر در منطقه لار/ سامان عرفی ورا رو عالی دایی (شروع طرح: ۱۳۹۱ - خاتمه طرح: اردیبهشت ۱۳۹۲)				عنوان طرح (سال)
استان (شهرستان)	تهران (دماوند و شمیرانات)	نام و نوع منطقه	دشت لار (بیلاقی)	موقعیت
با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی - درون منطقه‌ای)				مقیاس پروژه
عشایر عرب (کتی‌ها و عرب‌های فارس)، ترک (سیل‌سپورها)، کُرد (پازوکی‌ها)، لُر (هداوندها)، قزایی و الیکایی.				هویت عشایری
❖ نزدیکی به محدوده‌ی استحفاظی مدیریت امور عشایر استان تهران؛ ❖ دسترسی آسان به جاده آسفالت؛ ❖ وجود منابع آبی گسترده (دریاچه لار، رودخانه دائمی دلیچایی و آبشار و چشمه‌های متعدد)؛ ❖ همجواری با پارک ملی لار؛ ❖ وجود چشم‌انداز (منظر) طبیعی زمین‌مبنا و گیاهی؛ ❖ همجواری با ضلع غربی قله دماوند؛ ❖ اقلیم مناسب با دمای آسایش گردشگر؛ ❖ تنوع گیاهی-جانوری منطقه؛ ❖ وجود محصولات و تولیدات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛ ❖ دسترسی آسان به سامان‌های همجوار؛ ❖ دسترسی به زیرساخت‌ها (آب و انرژی).				ظرفیت‌های منطقه
❖ گزارش بررسی وضع موجود (طبیعی و اقلیمی، اجتماعی-فرهنگی؛ اقتصادی و زیرساخت‌ها)؛ ❖ گزارش شناسایی ظرفیت‌های عشایری قابل بهره‌برداری در گردشگری (کوچ، معیشت و ساختار ایلی)؛ ❖ گزارش راهنمای اقدام تشکیل تعاونی اکوتوریسم عشایری؛ ❖ گزارش مکان‌یابی سایت طبیعت‌گردی عشایری؛ ❖ گزارش طراحی مسیر و بسته‌های سفر به منطقه‌ی عشایری یکروزه و دو روزه.				اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح

عنوان طرح (سال)	مطالعه امکان‌سنجی توسعه عمران عشایری منطقه سوباتان شهرستان تالش (با تکیه بر گردشگری عشایری) (شروع طرح: ۱۳۹۱ - خاتمه طرح: ۱۳۹۲)			
موقعیت	استان (شهرستان)	گیلان (تالش)	نام و نوع منطقه	سوباتان و جوکندان (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی-منطقه‌ای)			
هویت عشایری	طوایف مستقل شکردشتی و هره‌دشتی، اجیرلو، پورحیسنی، دری‌لیج، آقاجانی حمیددی، پولادلو، شاندرمنی، حسنی و علم‌لی.			
ظرفیت‌های منطقه	❖ وجود چشم‌انداز (منظر) طبیعی زمین‌مبنا و گیاهی؛ ❖ اقلیم مناسب با دمای آسایش گردشگر؛ ❖ تنوع گیاهی-جانوری منطقه؛ ❖ وجود محصولات و تولیدات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع دستی)؛ ❖ دسترسی به زیرساخت‌ها (آب و انرژی).			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش بررسی وضع موجود (طبیعی و اقلیمی، اجتماعی-فرهنگی؛ اقتصادی و زیرساخت‌ها)؛ ❖ گزارش شناسایی ظرفیت‌های عشایری قابل بهره‌برداری در گردشگری (کوچ، معیشت و ساختار ایلی)؛ ❖ گزارش امکان‌سنجی توسعه کشت انواع نباتات علوفه‌ای، زراعی و باغی برای عشایر؛ کشت و توسعه انواع درختان میوه سازگار؛ پرورش ماهی سردابی؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه برای گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش مکانیابی سایت و جانمایی داخلی سایت مبتنی بر امکانات و جاذبه‌های گردشگری.			

عنوان طرح (سال)	طرح جامع مجموعه گردشگری - تفریحی عشایری سیرچ (شروع طرح: ۱۳۹۱ - خاتمه طرح: ۱۳۹۵)			
موقعیت	استان (شهرستان)	کرمان (کرمان)	نام و نوع منطقه	روستای سیرچ (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری: سناریوی اول: کوچک مقیاس (محلی) و متوسط مقیاس (منطقه‌ای) / سناریوی دوم: فرامنطقه‌ای و بین‌المللی بزرگ مقیاس (بین‌المللی)			
هویت عشایری	کوهستانی، علی‌حسینی و سالاری.			
ظرفیت‌های منطقه	❖ اراضی مناسب برای توسعه کاربری‌های تفریحی؛ ❖ وجود بازار بالقوه مراکز جمعیتی شهری پیرامون؛ ❖ دسترسی آسان به مراکز جمعیتی با توجه به خطوط مواصلاتی مناسب؛ ❖ موقعیت مناسب جغرافیایی و چشم‌انداز بصری مناسب؛ ❖ نزدیکی به منابع و جاذبه‌های کم‌نظیر همچون کلوتهای شهداد، چشمه‌های آب‌گرم؛ ❖ شرایط اقلیمی مناسب و تفاوت دمایی محدوده مورد مطالعه به ویژه با شهر کرمان و امکان جذب تعداد زیادی مسافر و گردشگر به مجموعه؛ ❖ وجود زیرساخت‌ها (آب و انرژی) و اماکن خدمات‌رسانی به گردشگران.			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش شناسایی مزیت‌های نسبی و رقابتی منطقه موردنظر؛ ❖ گزارش شناسایی پتانسیل‌های گردشگری دارای توجیه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی و تبیین راهبردهایی جهت به فعالیت درآوردن آنها؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه برای گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش ارایه دو سناریوی توسعه مجموعه گردشگری-تفریحی سیرچ؛ ❖ گزارش خط‌مشی‌ها و سیاست‌های راهبردی توسعه محیطی و زیست‌محیطی، کالبدی-فضایی و زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و گردشگری در مجموعه گردشگری-تفریحی؛ ❖ گزارش تعیین حوزه‌ها، زیرحوزه‌ها و فعالیت‌های خرد مجموعه به انضمام نظام تقسیمات کالبدی و تدوین برنامه فیزیکی تفصیلی مجموعه؛ ❖ گزارش مکانیابی سایت و جانمایی داخلی سایت: نیازسنجی خدمات تفریحی و گردشگری مورد نیاز گردشگران بالقوه و کنونی، پیش‌بینی و استقرار این واحدها؛ ❖ گزارش نظام اولویت‌بندی اجرایی و برنامه‌ریزی زمانی و عملیاتی ایجاد منطقه نمونه؛ ❖ گزارش تعیین ضوابط نحوه تملک زمین‌ها و تعیین کاربری‌های مجاز؛ ❖ پیوست گزارش توجیه فنی و اقتصادی پروژه مجموعه سیرچ.			

عنوان طرح (سال)	مطالعات امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری کُرخنگان (شروع طرح: ۱۳۹۵ - خاتمه طرح: ۱۴۰۰)			
موقعیت	استان (شهرستان)	فارس (یوانات)	نام و نوع منطقه	روستای کرخنگان (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: سناریوی اول: کوچک مقیاس (محلی) و متوسط مقیاس (منطقه‌ای) / سناریوی دوم: فرامنطقه‌ای و بین‌المللی بزرگ مقیاس (بین‌المللی)			
هویت عشایری	ایل: خمسه؛ طایفه: عرب؛ تیره‌های: لبومحمدی، شببانی، عطایی، ابراهیمی، بومهدی، ابوالحسنی، عابدی و مهدوی.			
ظرفیت‌های منطقه	❖ وجود چشم‌انداز (منظر) طبیعی زمین‌منا و گیاهی؛ ❖ شرایط اقلیمی مناسب و تفاوت دمایی محدوده مورد مطالعه به ویژه با شهر یزد و امکان جذب تعداد زیادی مسافر و گردشگر به مجموعه ❖ تنوع گیاهی-جانوری منطقه؛ ❖ وجود محصولات و تولیدات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛ ❖ اراضی مناسب برای توسعه کاربری‌های تفریحی؛ ❖ دسترسی آسان به مراکز جمعیتی با توجه به خطوط مواصلاتی مناسب؛ ❖ وجود بازار بالقوه مراکز جمعیتی شهری پیرامون؛ ❖ نزدیکی به منابع و جاذبه‌های کم نظیر همچون جاذبه های هرات، مروست و روستاهای پیرامون.			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش شناسایی مزیت‌های نسبی و رقابتی منطقه مورد نظر و بهره‌گیری از آنها در جهت توسعه این منطقه؛ ❖ گزارش بررسی وضع موجود (طبیعی و اقلیمی، مخاطرات، اجتماعی-فرهنگی؛ اقتصادی و زیرساخت‌ها)؛ ❖ گزارش شناسایی و بهینه‌بندی پتانسیل‌های گردشگری دارای توجیه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست-محیطی و تبیین راهبردهایی جهت به فعالیت درآوردن آنها؛ ❖ گزارش شناسایی ظرفیت‌های عشایری قابل بهره‌برداری در گردشگری (کوچ، معیشت و ساختار ایل)؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه برای گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش ارزیابی دیدگاه ذینفعان گردشگری در قالب اهداف طرح؛ ❖ گزارش بررسی و ارائه پیشنهاد و راهکارهای اجرایی برای تامین منابع آب طرح گردشگری؛ ❖ گزارش خط‌مشی‌ها و سیاست‌های راهبردی توسعه محیطی و زیست‌محیطی، کالبدی-فضایی و زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و گردشگری در مجموعه گردشگری-تفریحی؛ ❖ گزارش تعیین حوزه‌ها، زیرحوزه‌ها و فعالیت‌های خرد مجموعه به انضمام نظام تقسیمات کالبدی و تدوین برنامه فیزیکی تفصیلی؛ ❖ گزارش مکانیابی سایت و جانمایی داخلی سایت: نیازسنجی خدمات تفریحی و گردشگری مورد نیاز گردشگران بالقوه و کنونی، پیش‌بینی و استقرار این واحدها؛ ❖ گزارش تعیین ضوابط نحوه تملک زمین‌ها و تعیین کاربری‌های مجاز؛			

امکان‌سنجی ظرفیت‌های گردشگری مناطق عشایری و معرفی سایت/ مسیرهای گردشگری (شروع طرح: ۱۳۹۶ - خاتمه طرح: ۱۳۹۷)				عنوان طرح (سال)
استان (شهرستان)	آذربایجان شرقی	نام و نوع منطقه	خداآفرین، کلیبر، هوراند، ورزقان و اهر (بیلاقی)	موقعیت
با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای) و بزرگ مقیاس (بین‌المللی)				مقیاس پروژه
ایل‌های شاهسون و قره‌داغ-ارسباران				هویت عشایری
❖ وجود چشم‌انداز (منظر) طبیعی زمین‌منا و گیاهی؛ ❖ تنوع گیاهی-جانوری منطقه؛ ❖ شرایط اقلیمی مناسب و تفاوت دمایی محدوده مورد مطالعه (آسایش TCI)؛ ❖ وجود منابع و میراث طبیعی (گنبد‌های نمکی، چشمه‌های معدنی گرم و سرد، دره‌ها، آبشارها و دریاچه‌ها، کوه-های متعدد و قله با ارتفاعات متفاوت)، تاریخی-فرهنگی (ملموس و ناملموس) و مذهبی؛ ❖ آب و هوای چهار فصل (تابستان‌های معتدل و زمستان‌های پُربرف)؛ ❖ کوه‌های جنگلی پوشیده از درخت و اراضی و مراتع مستعد کشاورزی و دامداری؛ ❖ وجود محصولات و تولیدات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛ ❖ وجود مناطق نمونه و روستاهای هدف گردشگری؛ ❖ وجود مناطق حفاظت‌شده (قره‌داغ، یای‌قاری، هوراند، دیزمار)؛				ظرفیت‌های منطقه
❖ گزارش بررسی وضع موجود (طبیعی و اقلیمی، مخاطرات، اجتماعی-فرهنگی؛ اقتصادی و زیرساخت‌ها)؛ ❖ گزارش شناسایی نقاط قوت-ضعف داخلی و فرصت‌ها-تهدیدهای خارجی توسعه گردشگری عشایری مناطق مورد مطالعه و ارائه راهبردها و برنامه‌های توسعه گردشگری محدوده مورد مطالعه؛ ❖ گزارش شناسایی ظرفیت‌های محلی برای مشارکت در توسعه؛ ❖ گزارش شناسایی زیرساخت‌های مورد نیاز گردشگری و مناطق مستعد برای توسعه گردشگری عشایری در محدوده مورد مطالعه؛ ❖ گزارش شناسایی امکانات زیربنایی موجود در و نحوه دسترسی (از نظر خدمات حمل‌ونقل) به محدوده هدف گردشگری (راه، برق، گاز و غیره)؛ ❖ گزارش شناسایی آسیب‌های زیست‌محیطی منتج از توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه و ارائه راهکار؛ ❖ گزارش ظرفیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری به تفکیک گونه‌ی جاذبه‌ها و به تفکیک جغرافیایی؛ ❖ گزارش آماری و پهنه‌بندی عشایر کوچنده (بیلاق، قشلاق و میان‌بند؛ کوچ و ایلراه؛ ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی)؛ ❖ گزارش خط‌مشی‌ها و سیاست‌های راهبردی توسعه محیطی و زیست‌محیطی، کالبدی-فضایی و زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و گردشگری در مجموعه گردشگری-تفریحی؛ ❖ گزارش مکانیابی سایت و جانمایی داخلی سایت: نیازسنجی خدمات تفریحی و گردشگری مورد نیاز گردشگران بالقوه و کنونی، پیش‌بینی و استقرار این واحدها به تفکیک ۵ شهرستان؛ ❖ برآورد اعتبارات مورد نیاز جهت ایجاد زیرساخت‌ها و تأسیسات مجموعه‌های طراحی شده.				اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح

عنوان طرح (سال)	مطالعات امکان‌سنجی توسعه گردشگری مناطق عشایری مشکین‌شهر (شروع طرح: ۱۳۹۷ - خاتمه طرح: ۱۳۹۸)			
موقعیت	استان (شهرستان)	اردبیل (مشکین‌شهر)	نام و نوع منطقه	ارشق، مرادلو، مرکزی و قصابه (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای)			
هویت عشایری	ایل شاهسون			
ظرفیت‌های منطقه	❖ جاذبه‌های طبیعی (دریاچه‌ها و تالاب‌ها، سدها، رودخانه، چشمه‌های معدنی، مراکز آب‌درمانی، آبشار، جنگل‌ها و بیشه‌زارها، مراتع و مرغزارها، قله‌ها، ضحره‌ها، دره‌ها و ...)، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص آسایش دمایی گردشگر)؛ ❖ وجود مناطق نمونه و روستای هدف گردشگری؛ ❖ وجود مناطق کوهستانی، حفاظت‌شده و شکار ممنوع، شکارگاه‌ها و آثار ملی؛ ❖ وجود ایل‌راه‌های عشایری به عنوان مسیرهای گردشگری؛ ❖ وجود محصولات و تولیدات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع دستی)؛			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی و کیفیت دسترسی شهرستان مشکین‌شهر و ویژگی‌های جامعه عشایری (قلمرو، نظام کوچ و ایل‌راه‌ها، ساختار ایلی و کیفیت دسترسی جامعه عشایر استان جهت توسعه گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه در گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش تعیین تنگناها و مشکلات وضع موجود و زمان بهره‌برداری پروژه؛ ❖ ۱۰ سناریوی مسیر/محور توسعه گردشگری شهرستان مشکین‌شهر؛ ❖ ارائه‌ی مدل برنامه‌ریزی گردشگری عشایری شهرستان مشکین‌شهر؛ ❖ مکانیابی کمپ و جانمایی داخلی آن بر اساس نیازسنجی خدمات تفریحی و گردشگری مورد نیاز گردشگران بالقوه و کنونی، پیش‌بینی و استقرار این واحدها؛ ❖ اولویت‌بندی اجرایی پروژه‌های پیشنهادی گردشگری عشایری شهرستان مشکین‌شهر؛ ❖ گزارش تعیین جایگاه دستگاه‌های اجرایی در مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری عشایر شهرستان مشکین‌شهر؛ ❖ پیوست دستورالعمل پایش و ارزیابی زیست‌محیطی؛ ❖ برآورد اعتبارات مورد نیاز جهت اجرای پروژه.			

عنوان طرح (سال)	مطالعه امکان‌سنجی گردشگری و ارائه راهکارهای توسعه گردشگری عشایری منطقه سمیرم استان اصفهان (شروع طرح: ۱۳۹۸ - خاتمه طرح: ۱۳۹۹)			
موقعیت	استان (شهرستان)	اصفهان (شهرضا، سمیرم و دهاقان)	نام و نوع منطقه	سرگز، چشمه‌خونیار، حناعلیشاه، چال قفا و قبر کیخا (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای)			
هویت عشایری	ایل قشقایی			
ظرفیت‌های منطقه	❖ جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و انسان‌ساخت-ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص TCI (آسایش دمایی گردشگر))؛ ❖ وجود مناطق نمونه و روستای هدف گردشگری؛ ❖ وجود مناطق کوهستانی، حفاظت‌شده و شکار ممنوع، شکارگاه‌ها و آثار ملی؛ ❖ وجود ایل‌راه‌های عشایری به عنوان مسیرهای گردشگری؛ ❖ وجود محصولات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی و کیفیت دسترسی منطقه مورد مطالعه؛ ❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی، قلمرو، نظام کوچ و ایل‌راه‌ها، ساختار ایلی و کیفیت دسترسی عشایر قشقایی استان اصفهان؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه برای گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش شناسایی و تعریف ظرفیت‌های گردشگری پایدار عشایری برای توسعه فعالیت‌های جدید سودآور و ایجاد؛ ❖ گزارش بررسی دوره‌های زمانی و فصول مناسب گردشگری در محدوده عشایری؛ ❖ شناسایی و معرفی ارزش‌ها، پتانسیل‌ها و جذابیت‌های اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذار بخش خصوصی در مناطق عشایری ایل قشقایی استان اصفهان؛ ❖ گزارش ارزیابی نگرش ذینفعان در منطقه برای توسعه گردشگری عشایر قشقایی؛ ❖ گزارش اولویت‌بندی مسیرها (اتراقگاه) و مناطق پیرامون آن برای توسعه گردشگری؛ ❖ گزارش بسته‌های پیشنهادی محصول گردشگری عشایر قشقایی اصفهان؛			

عنوان طرح (سال)	انجام خدمات مشاوره، شناسایی پتانسیل‌ها و امکان‌سنجی ایجاد منطقه گردشگری و پارک شترسواری منطقه آغبلاغ ولدیان خوی (شروع طرح: ۱۳۹۸ - خاتمه طرح: ۱۳۹۹)
موقعیت	استان (شهرستان) آذربایجان غربی (خوی) نام و نوع منطقه آغبلاغ ولدیان (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی)
هویت عشایری	ایل شاهسون، طایفه اینانلوها.
ظرفیت‌های منطقه	❖ جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و انسان‌ساخت-ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص TCI (آسایش دمایی گردشگر))؛ ❖ قرار گرفتن در شاهراه‌های ارتباطی خوی-جلفا از جبهه غرب و شمال و محور تبریز-بازرگان نیز از شرق و شمال؛ ❖ وجود محصولات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع دستی)؛ ❖ وجود نوع خاص دام (شتر) در منطقه؛
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش تعیین و ارزیابی شاخص‌های گردشگری موجود در منطقه عشایری آغبلاغ برای ایجاد سایت گردشگری با محوریت پارک شترسواری در جهت تنوع‌بخشی به کسب‌کارهای خانوارهای عشایری؛ ❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی، قلمرو، نظام کوچ و ایل‌راه‌ها، ساختار ایلی و کیفیت دسترسی جامعه عشایر استان جهت توسعه گردشگری عشایری؛ ❖ گزارش آمار و ویژگی‌های پرورش نوع خاص دام (شتر) در منطقه؛ ❖ گزارش جذابیت‌های اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذار بخش خصوصی در مناطق عشایری آغبلاغ ولدیان؛ ❖ گزارش بررسی دوره‌های زمانی و فصول مناسب گردشگری در محدوده عشایری؛ ❖ گزارش راهبردهای توسعه اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، زیرساخت‌های رفاهی، تنوع بخشی و بازاریابی، جذب گردشگر، تسهیلات و خدمات گردشگری و تامین و سازمان‌دهی نیروی انسانی در منطقه؛ ❖ تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز تا ورودی منطقه (آب، برق، گاز، مخابرات، راه و ...) ❖ گزارش برآورد اعتبارات مورد نیاز جهت ایجاد زیرساخت‌ها و اجرای پروژه؛ ❖ نقشه پهنه‌بندی توسعه گردشگری عشایری منطقه؛ ❖ تهیه بروشورهای سرمایه‌گذاری منطقه؛

عنوان طرح (سال)	مطالعه امکان‌سنجی توسعه گردشگری و ارائه الگوی توسعه جامعه‌محور عشایری در سامان‌های عشایری لارک، کندوان و پیکمر مارچال (شروع طرح: ۱۳۹۹ - خاتمه طرح: ۱۴۰۰)			
موقعیت	استان (شهرستان)	البرز (شهرستان کرج - بخش آسارا)	نام و نوع منطقه	الرك، كندوان و پیکمر مارچال (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای)			
هویت عشایری	ایل: شاهسون، مغان، سنگسر، کلهر؛ طوایف مستقل: عرب، کلکو، کلوند، گلزن، الیکایی و تات.			
ظرفیت‌های منطقه	❖ منابع و جاذبه‌های طبیعی (دریاچه‌ها و تالاب‌ها، سدها، رودخانه، چشمه‌های معدنی، مراکز آب-درمانی، آبشار، جنگل‌ها و بیشه‌زارها، مراتع و مرغزارها، قله‌ها، صخره‌ها، دره‌ها و ...)، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و انسان‌ساخت-ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص TCI (آسایش دمایی گردشگر))؛ ❖ وجود محصولات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی و کیفیت دسترسی منطقه مورد مطالعه؛ ❖ گزارش وضعیت ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مخاطرات محیطی، قلمرو، نظام کوچ و ایل‌راه‌ها، ساختار ایلی و کیفیت دسترسی جامعه عشایر استان جهت توسعه گردشگری عشایری؛ ❖ گزارش وضعیت تاسیسات و امکانات گردشگری منطقه؛ ❖ گزارش بررسی دوره‌های زمانی و فصول مناسب گردشگری در محدوده عشایری؛ ❖ گزارش تحلیل SWOT (نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-تهدیدها منطقه برای گردشگری عشایری)؛ ❖ گزارش راهبردهای توسعه اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، زیرساخت‌های رفاهی، تنوع بخشی و بازاریابی، جذب گردشگر، تسهیلات و خدمات گردشگری و تامین و سازمان‌دهی نیروی انسانی در منطقه؛ ❖ تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز تا ورودی منطقه (آب، برق، گاز، مخابرات، راه و ...) ❖ گزارش برآورد اعتبارات مورد نیاز جهت ایجاد زیرساخت‌ها و اجرای پروژه؛ ❖ نقشه پهنه‌بندی توسعه گردشگری عشایری منطقه؛ ❖ ارائه طرح جامع گردشگری منطقه شامل جانمایی، کاربری‌های مختلف پیشنهادی در سطح محدوده مورد مطالعه در قالب سایت پلان گردشگری.			

عنوان طرح (سال)	مطالعات امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری ساردوئیه دلفارد (شروع طرح: ۱۳۹۹ - خاتمه طرح: ۱۴۰۰)			
موقعیت	استان (شهرستان)	جنوب کرمان (جیرفت)	نام و نوع منطقه	ساردوئیه دلفارد (بیلاقی)
مقیاس پروژه	با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگری فرست: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای)			
هویت عشایری	ایل مهنی و جبال‌بارزی			
ظرفیت‌های منطقه	❖ منابع و جاذبه‌های طبیعی (دریاچه‌ها و تالاب‌ها، سدها، رودخانه، چشمه‌های معدنی، مراکز آب-درمانی، آبشار، جنگل‌ها و بیشه‌زارها، مراتع و مرغزارها، قله‌ها، ضحره‌ها، دره‌ها و ...)، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و انسان‌ساخت-ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص TCI (آسایش دمایی گردشگر))؛ ❖ وجود محصولات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛ ❖ وجود مناطق نمونه و روستای هدف گردشگری؛ ❖ وجود مناطق کوهستانی، حفاظت‌شده و شکار ممنوع، شکارگاه‌ها و آثار ملی؛ ❖ وجود ایل‌راه‌های عشایری به عنوان مسیرهای گردشگری؛			
اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح	❖ گزارش وضعیت، ظرفیت‌ها و چالش‌های اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی، قانونی، محصولات، عرصه زیست‌محیطی استقرار و شناخت ایل‌راه‌های عشایری برای توسعه گردشگری؛ ❖ گزارش برنامه‌ریزی برای آموزش خانوارهای عشایری برای ارتباط با گردشگران؛ ❖ گزارش زمینه‌های همکاری بخش خصوصی برای رونق گردشگری در منطقه عشایری؛ ❖ گزارش بررسی دوره‌های زمانی و فصول مناسب گردشگری در محدوده عشایری؛ ❖ شناسایی و معرفی ارزش‌ها، پتانسیل‌ها و جذابیت‌های اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذار بخش خصوصی در مناطق عشایری؛ ❖ گزارش ارزیابی نگرش ذینفعان در منطقه برای توسعه گردشگری عشایر؛ ❖ گزارش آماری و پهنه‌بندی عشایر کوچنده (بیلاق، قشلاق و میانبند؛ کوچ و ایلراه؛ ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی)؛ ❖ گزارش محاسبه ظرفیت برد سایت کمپینگ گردشگری (ظرفیت تحمل فیزیکی، واقعی و موثر)؛ ❖ گزارش خط‌مشی‌ها و سیاست‌های راهبردی توسعه محیطی و زیست‌محیطی، کالبدی-فضایی و زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و گردشگری؛ ❖ گزارش مکانیابی سایت و جانمایی داخلی سایت: نیازسنجی خدمات تفریحی و گردشگری مورد نیاز گردشگران بالقوه و کنونی، پیش‌بینی و استقرار؛ ❖ برآورد اعتبارات مورد نیاز جهت ایجاد زیرساخت‌ها و تاسیسات مجموعه‌های طراحی شده.			

مطالعه‌ی امکان‌سنجی و تهیه طرح توسعه گردشگری عشایری میاندار قروتک (شروع طرح: ۱۳۹۹ - خاتمه طرح: ۱۴۰۰)				عنوان طرح (سال)
استان (شهرستان)	کرمانشاه (گیلانغرب)	نام و نوع منطقه	میاندار قروتک	موقعیت
با توجه به موقعیت قرارگیری و مجاورت با بازارهای گردشگرفرست: کوچک مقیاس (محلی)، متوسط مقیاس (منطقه‌ای)				مقیاس پروژه
ایل کلهر				هویت عشایری
❖ منابع و جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی-تاریخی، مذهبی و انسان‌ساخت-ویژه؛ ❖ پهنه‌های اقلیمی مطبوع (متناسب با شاخص TCI (آسایش دمایی گردشگر))؛ ❖ وجود محصولات عشایری (گوشت، لبنیات، عسل، گیاهان دارویی و صنایع‌دستی)؛ ❖ انواع زیرساخت‌ها و تاسیسات عمومی و ویژه گردشگری؛				ظرفیت‌های منطقه
❖ بررسی وضعیت موجود منطقه از نظر طبیعی و اجتماعی؛ ❖ شناسایی و ارزیابی نقاط قوت-ضعف و فرصت‌ها-چالش‌های منطقه؛ ❖ تحلیل SWOT و ارائه‌ی راهبردهای توسعه گردشگری				اطلاعات و خدمات دارای پتانسیل بهره‌برداری از طرح